

A. v. Alphen de Veer
Brooshoofd.

Brooshoofd

deze voorhand
met filmen.

BIJ HET OPTREDEN VAN DE HEEREN SPRENGER VAN EYK
EN VAN REES.

Wanneer dit opstel den lezer onder de oogen komt, zal de nieuw benoemde Gouverneur-Generaal onder stoom zijn naar het tooneel zijner moeitevolle werkzaamheid.

Ik wil mij niet scharen onder degenen, die een oordeel vellen over de drijfveeren des Ministers bij de keuze zijner personen. Of de heer Heemskerk met den sprong van de schouders des heeren Waanders, over den heer Sprenger heen, op die van den wachtenden heer Van Rees een ongeëvenaarden salto mortale heeft uitgevoerd, laat mij betrekkelijk koud. In 't voorbijgaan zij slechts aangeteekend, dat in geen geval het element van moed kan worden weggecijferd in de daad van het benoemen eens bekwapen tegenstanders, terwijl de Minister van te voren wist, daardoor een storm van afkeuring te zullen opwekken.

Verder laat ik de Heemskerk-quaestie aan Nederland uit te vechten. Ik vraag het woord in 't belang van Indië; ik lees de verzekering van den heer Heemskerk aan de 1ste Kamer, dat tusschen deze en de nieuwe excellentie's overeenstemming bestaat o. a. op het volgende punt: »*bezuiniging en des noods versterking der middelen in Indië*». Ik vraag mij af, hoe de heeren Van Rees en Sprenger zulk een wonder tot stand zullen kunnen brengen. Versterking van middelen zal moeielijk, bezuiniging geheel onmogelijk zijn.

De Nederlander, die zoo klakkeloos den man van 't roer hoort mededeelen: »Wij zijn het eens over bezuiniging en versterking van middelen», voelt den moed herleven. In zijne verbeelding ziet hij reeds weder de batige saldo's in lange rij defileeren. Het zij mij vergund, Nederland uit den droom te helpen. Wat Minister Heemskerk, zonder twijfel met de beste bedoeling, heeft voorgespiegeld, is mijns inziens niet meer te verwezenlijken. In Indië nog te bezuinigen, zou gelijkstaan met de kip, die de gouden eieren . . . heeft gelegd en die men door slechte voeding reeds heeft uitgemergd, den hals om te draaien. De middelen versterken (waarmee hier voornamelijk wordt bedoeld het verhoogen der belasting-opbrengst), is, wel is waar, nog mogelijk, maar zou de laatste overblijfselen van verkleefdheid aan het Nederlandsch bestuur bij blank en bruin vernietigen.

Met andere woorden: 1°. de belastingen in Indië zijn reeds thans opgevoerd tot een peil, welks overschrijding onbillijk en onstaatkundig zou zijn.

2°. Reeds zoozeer wordt, zelfs op de eerste behoeften, in Indië beknibbeld, dat bezuiniging zonder opzettelijke vernietiging van den bloei der kolonie niet meer denkbaar is.

Beide beweringen zal ik staven, voor zoover ik daartoe hier de noodige gegevens beschikbaar heb. In de opsomming van hetgeen Indië te kort komt, zal ik niet volledig kunnen zijn. Des te meer moet klemmen, hetgeen mij *wel* voor de hand ligt. Immers, het zal slechts zijn een greep uit de volheid der Indische ellende.

Wat daarentegen betreft het cijfer der Indische belastingen, in verband met de draagkracht der ingezetenen, speciaal ook in vergelijking met Nederland, zijn mijne bronnen voldoende. Ik zal daarmee aanvangen.

Zeer algemeen is hier te lande nog het dwaalbegrip, dat in Indië weinig of geene belasting zou worden betaald, althans naar evenredigheid veel minder dan in Nederland. Het omgekeerde is waar. Tot staving moet ik vervallen in eenige becijfering. Ik neem daarbij de Indische en Nederlandsche begrootingen voor 1884, waarin sedert geene belangrijke wijzigingen zijn gebracht aangaande het belastingcijfer, tot grondslag. Voorts zal ik, om de aandacht niet te zeer te vermoeien, zooveel mogelijk ronde cijfers geven, maar de afronding eer in 't nadeel dan in 't voordeel van mijn betoog doen strekken.

Zooals voor alle punten van wetgeving moet men ook voor de belastingen in Indië onderscheiden tusschen vreemdelingen (Europeanen en vreemde Oosterlingen) en Inlanders. Behandelen wij eerst de lasten, die drukken op de vreemde ingezetenen. In den volgenden staat wijst de eerste rij cijfers aan het gezamenlijk bedrag der belastingen op Java en de buitenbezittingen geheven; de tweede rij het aandeel, daarin bij benadering opgebracht door Europeanen en vreemde Oosterlingen (Chineezen, Arabieren).

Verpachte middelen.	Totaal bedrag.	Aandeel.
Pacht en verkoop van opium	f 19000000	f 2000000
Slachten van rundvee, buffels, schapen, geiten, enz.	" 860000	" 20000
Licentiën op pho- en tophospelen	" 780000	" 650000
Verkoop van arak, etc. in de buitenbezittingen.	" 250000	" 50000
Javasche en Chinesche tabak.	" 180000	" 18000
Slachten van varkens.	" 140000	" 140000
Tollbruggen en sluisgelden	" 180000	" 2000
Wajangs	" 5000	" 5000
Pandhuizen	" 263000	" 18000
Middelen, die gezamenlijk verpacht worden.	" 178000	" 8000
Invoerrecht	" 6600000	" 1000000
Uitvoerrecht	" 2000000	" 2000000
Accijnsen	" 160000	" 150000
Personeel	" 780000	" 780000
Patent	" 590000	" 590000
Verponding	" 1700000	" 1500000
Openbare verkooping	" 757000	" 500000
Klein zegel	" 805000	" 600000

Verpachte middelen.	Totaal bedrag.	Aandeel.
Overschrijving van vaste goederen	f 501000	f 450000
Recht van successie en overgang.	" 110000	" 110000
Licentiën tot het houden van Chin. speeltafels.	" 40000	" 30000
Bel. op slachten van rundvee, etc. in de Preanger	" 40000	" 1000
Bedrijfsbelasting	" 2700000	" 500000
Bijzondere belastingen op de buitenbezittingen (deze, 15 in getal, komen nagenoeg geheel ten laste der inlanders).	—	—
Afstand van grond in eigendom, huur en met recht van opstal benevens hoofdgeld, door de pachters verschuldigd	" 553000	" 553000
Cijns over Gouv. suikerrietaanplant.	" 3000000	" 200000
Cijns van vrij aangeplant riet.	" 200000	" 200000
Pacht voor uitbestede boschperceelen	" 450000	" 450000
Ijk van maten en gewichten.	" 3000	" 5000
Zout.	" 7500000	" 75000
Haven ankerage en loodsgelden	" 300000	" 100000
	f 50829000	f 15400000

Aandeel der Europeanen en vreemde Oosterlingen derhalve f 15400000. Hun gezamenlijk aantal is, volgens de opgave van den Regeeringsalmanak: 405000. Dit gedeeld op f 15400000 geeft een belastingcijfer van ruim f 33 per hoofd.

Nu de Nederlander in Nederland De wet op de middelen voor 1882 geeft de volgende cijfers:

Grondbelasting	f 10879000
Personeel	" 10182000
Patent	" 4007000
Accijnsen	" 39225000
Zegel, registratie, hypotheek, successie en overgang.	" 23460000
Invoer, met formaatzegel	" 4711000
Waarborg gouden en zilveren werken.	" 311000
Inkomsten van groote wegen.	" 300000
" " vaarten, veeren, havens	" 300000
Jacht- en visscherij-akten	" 145000
Loodsgelden	" 960000
Justeerloon van gewichten	" 16000
Totaal	f 94576000

De bevolking van Nederland bedroeg op 1 Januari 1883: 4172000. Gedeeld op bovengenoemd belastingcijfer geeft dit eene opbrengst van f 22.70 per hoofd.

De Nederlander in Nederland betaalt dus per hoofd gemiddeld f 15.30 minder dan de Chinees en Europeaan in Indië, waarbij men bedenke, dat de landgenoot ginds met moeite, gevaren en opoffering van bijna alles, wat wij levensgenot plegen te noemen, en onvergelykelyk minder genot aan openbare (uit de belastingen betaalde) diensten een dikwijls zeer bescheiden levensonderhoud gaat zoeken; zeer bescheiden — want de gouden tijden zijn voorbij; het percentage van hen, die fortuin maken, is waarschijnlijk in Nederland grooter dan in Indië.

Ik heb meermalen de tegenwerping vernomen, dat de belasting in Indië gemakkelijker te dragen zou zijn, wijl zij gelijkmatig over allen

wordt verdeeld, terwijl hier in Nederland, wegens de vele onvermogens, die niets betalen, op de schouders van de wel-betalenden de last al te zwaar wordt gelegd. Wijlen de heer Lenting o. a. wees in 1878, bij de behandeling van het ontwerp tot eene Indische patent-belasting, in de Tweede Kamer op den in Nederland bestaanden breeden zoom van personen, die geene, of althans weinig belasting opbrengen, terwijl die zoom in Indië ontbreekt.

Het argument heeft, dunkt mij, noch innerlijke noch vergelijkende waarde. Immers, op zichzelf reeds kan het geene deernis met den Nederlandschen belastingschuldige wekken, dat de rijkere of grootere winsten behalende gedeeltelijk betaalt voor den arme; integendeel, ware het *niet* zoo, de groote massa der Nederlanders zou dan werkelijk te beklagen zijn; velen zullen zelfs met mij wenschen, dat b. v. eene progressieve inkomsten-belasting het gewicht nog meer van de schouders der onvermogens op die der vermogens overbrengt. Ik zeg: *nog meer*; want zonderling mag het heeten, dat ook een man als Lenting bij die gelegenheid scheen voorbij te zien, hoe op den arme in Nederland nog een zeer groot deel der lasten drukt; hoe de accijnsen, patent, invoerrechten, die door de betalers weder op den verkoopprijs der artikelen worden verhaald, — en dikwijls nog met een persoonlijk voordeeltje — grootendeels op de massa des volks drukken.

Maar stel al, dat het betalen der belastingen door den »smallen zoom» der vermogens een kwaad ware, dan is het eene dwaling, zeer natuurlijk in een man als Lenting, die Indië niet persoonlijk kende, dat ook ginds tegenwoordig die smalle en die breede zoom niet zouden bestaan en de eerste niet steeds smaller, de laatste niet steeds breeder worden. De groote massa der vreemde Oosterlingen bestaat uit menschen, die door handen-arbeid, kleine nering of marskramers-bedrijf (klontongs) hun dagelijksch brood moeten verdienen. Onder de Europeanen neemt het, reeds zeer groote, aantal dergenen, die met moeite het begin en het einde van elken dag aan elkander binden, onrustbarend toe. Ook in Indië derhalve klimt de percentsgewijze druk voor de meervermogens tot eene aanzienlijke hoogte.

Maar, wat de schaal geheel ten nadeele van den Indischen belastingschuldige doet overslaan: in Indië zijn de eigenlijk gezegde kapitalisten zeer dun gezaaid. De enkelen, die een vermogen weten te verzamelen, verhuizen, »als de kluit binnen is», naar hun land, om hier den nationalen rijkdom te komen vermeerderen. En deze Nederlandsche rijkdom is reeds zeer aanzienlijk. Volgens de berekening van den Minister Vissering bij zijn ontwerp renten-belasting is de waarde der onroerende goederen in Nederland $f5150000$; van het belegd kapitaal $f6150000$; te zamen $f11300000$, geeft op eene bevolking van 4 millioen per hoofd $f2.825$. Nemen wij nu, overeenkomstig de klacht des heeren Lenting, aan, dat van de 100 Nederlanders 99 *niet* het boven verkregen midden-cijfer van $f22.70$, maar daaren-

tegen slechts 10 gulden betalen (hetgeen voor patent, accijns en invoerrecht zeker niet te hoog is gesteld), dan blijft op de 100 Nederlanders er één over, die, behalve zijn eigen aandeel, de ontbrekende $f12.70$ voor 99 medeburgers betaalt, derhalve $99 \times 12.70 + f22.70 = f1280$. Maar de rijkdom aan kapitaal bedraagt $f2.825$ per hoofd. Wijl aan de opbrengst van de drie genoemde indirecte belastingen geen eigendom is verbonden, moeten nu ook 99 Nederlanders ondersteld worden, van dien nationalen rijkdom niets te bezitten. De 100te heeft dus het deel der 99 overige met het zijne, d. i.: $100 \times f2.825 = f282.50$. Dat nu iemand, die bijna 3 ton bezit, buiten de verdiensten van zijn handel of arbeid, $f12.80$ aan belastingen betaalt, mag waarlijk niet overdreven worden genoemd.

Wij zagen, dat de Europeaan en de vreemde Oosterling in Indië betalen gemiddeld $f38$ per hoofd en per jaar. Het belasting-cijfer per hoofd van den inlander is moeilijk te berekenen, daar hij het grootste deel opbrengt in arbeid. Het maximum aantal heerendiensten, die van een inlander mogen worden geveerd, is 52 per jaar. Hetgeen hij aan cultuur-diensten praesteert, kan worden benaderd uit de zuivere winst van 21 millioen op de gouvernements-koffie (opbrengst 39 millioen, onkosten 18 millioen), welke laatste som zeer zeker veel meer zou bedragen, indien de inlander niet gedwongen werd, zijne diensten te praesteeren. Bij deze twee arbeids-belastingen komt, als belasting in geld, 1°. het aandeel, dat in bovenstaande lijst niet onder de Europeanen en vreemde Oosterlingen werd gebracht, n. l. 45 millioen; en 2°. eenige belastingen, louter op inlanders drukkende, als: op vogelnestklippen, peper (Riouw), verkoop van saguweer, van riri (Celebes), zoutverkoop, sago, was, getal (oostkust Sumatra), paarden en rijtuigen, landrente (± 18 millioen), zoutpannen, hoofdgeld, als: berucht equivalent voor enkele afgeschafte heerendiensten. Alles te zamen gerekend, heeft de inlander heel wat aan den fiscus op te brengen. Neemt men daarbij in aanmerking, dat van hem, in massa, bijna letterlijk kan worden gezegd, dat hij al het zijne met zich draagt; dat velen niet meer dan 10 centen per dag te verteren hebben, dan zal men beseffen, dat ook aan verhooging der lasten op den *bruinen* broeder niet te denken is, zonder tot afpersing te vervallen.

Het gemiddeld cijfer van $f38$ voor Europeaan en vreemden Oosterling (naar wij zagen $f15.30$ hooger dan dat in Nederland) nog te verzwaren, is evenmin overeen te brengen met billijkheid of verstandig Staatsbeleid. Veeleer is het een gebiedende eisch van rechtvaardige en wijze politiek, de lasten, die op sommige personen of bedrijven drukken, te verminderen. Voornamelijk heb ik hier op het oog de hoofdbron van Indië's welvaart, of hetgeen althans die hoofdbron *moet* zijn: den landbouw.

Terwijl in Nederland de landbouw op verschillende wijzen in exceptioneel gunstige belasting-verhouding is gebracht, wordt hij in Indië,

in sommige zijner takken, onmatig zwaar gedrukt. De Indische boer-erfpachter heeft als boer, d. w. z. behalve zijne lasten als gewoon staatsburger, niet minder dan vijf zware heffingen te dragen: verponding, erfpachtscanon, hoofdgeld van opgezeten vaste werklieden (*f* 5 per werkbaren man), uitvoerrechten en patent. De verponding vooral drukt in Indië zwaar. Die grondbelasting wordt daar geheven naar een telkens voor drie jaren (tegenwoordig zelfs ieder jaar) vast te stellen aanslag der waarde van het onroerend goed. Zij gaat dus met den tijd mede, wordt hooger bij waarde-vermeerdering van den grond. In 1848 bedroeg de opbrengst der indirecte verponding *f* 424973; in 1882 *f* 1709000. In Nederland daarentegen wordt de belastbare opbrengst als een *fixum* gesteld en daaruit het belasting-cijfer geheven. Vandaar de bekende ernstige grief tegen onze grondbelasting, dat zij in de verte niet meer evenredig is aan de waarde der vaste eigendommen. De cijfers van vergelijking tusschen Indië en Nederland zijn hier welsprekend. In Indië betaalt men $\frac{3}{4}$ percent en de in den regel zoo hoog mogelijk opgevoerde waarde van vast goed. Nederland heeft, naar de boven aangehaalde berekening van Mr. Vissering, voor meer dan 5 milliarden waarde aan onroerende goederen. De begrooting van 1882 gaf het cijfer *f* 10879460 als opbrengst der grondbelasting, hetgeen ongeveer $\frac{1}{5}$ percent van de waarde vertegenwoordigt. Tegen $\frac{3}{4}$ of $\frac{15}{30}$ percent in Indië betaalt men dus slechts $\frac{1}{20}$ in Nederland, eene verhouding van bijna 4 tot 1!

Nog meer ontevredenheid dan de verponding geeft aan den Indischen landbouwer, met name aan den koffie-planter, het uitvoerrecht. Niet zonder reden is in September 1882 door de koffie-planters van Midden-Java bij de Tweede Kamer een request ingediend — natuurlijk zonder succes — om afschaffing van het uitvoerrecht. Bij de lage koffie-prijzen van den laatsten tijd werken vele ondernemingen toch reeds met verlies en houden zich staande, door maar steeds, in de hoop op beter tijden, hunne schuld bij den geldschieter, met wien zij in consignatie-contract staan, te vermeederen. Het invoerrecht, gevoegd bij de andere lasten, is dus vooral tegenwoordig zwaar te dragen. Wel is waar wordt het niet betaald door den koffieboer zelve, maar door den opkooper-exporteur. Het vervult niettemin de rol van den koopprijs te drukken. Indien het niet werd geheven, zou de koper *f* 1.85 per pikol meer kunnen geven. Stellen wij den Java-prijs gemiddeld op *f* 30 per pikol, hetgeen voor de laatste tijden veel te hoog is, dan drukt zulk eene belasting met een *ad verloren* recht van meer dan 6%; voorwaar geene kleinigheid!

Eigenaardig is, dat in Nederland reeds in 1845 de uitvoerrechten op landbouw- en nijverheids-producten werden afgeschaft, terwijl der Bataviasche Kamer van Koophandel, op die gunst aandringende alleen voor de koffie, en onder veel zwaardere overige landbouw-lasten dan in Nederland, in 1882 kort en bondig geantwoord werd, »dat, in

de tegenwoordige omstandigheden, voorstellen, welke de strekking mochten hebben om belastingen af te schaffen of te verminderen, niet in overweging kunnen worden genomen”.

Ik meen met het voorgaande te hebben aangetoond, dat »versterking van middelen in Indië”, waarover tusschen de heeren Heemskerk, Sprenger van Eyk en Van Rees overeenstemming zou zijn verkregen, althans door verhooging van belastingen niet zonder kleerscheuren zal te bereiken zijn. *Hervorming* van belastingen — dat de heeren Sprenger en Van Rees daarop zullen werken, is eerder denkbaar. Dat zou zelfs zeer wenschelijk zijn. De belasting-wetgeving in Indië is nog slechter dan in Nederland, hetgeen niet weinig beteekent. Eene hervorming der landrente heeft men in 1872 op touw gezet en in 1881 weer laten varen.

Eene zegel-ordonnantie van 1817, in verband met talloze staatsbladen, regeert nog, niettegenstaande talrijke »commissiën”, in het jaar 1884.

De bovengenoemde *verponding*, dat eerende van 1823, werd voor het eerst in 1874 in plaats van voor drie jaren slechts voor één jaar aangeslagen, wijl — zoo deelde het koloniaal verslag mede — eene nieuwe verpondings-ordonnantie verwacht werd. Die ordonnantie wordt nog verwacht.

De patent- en personeele belastingen, in 1878 met groote ergernisse in den lande ingevoerd, hebben later reeds herhaalde malen wijziging ondergaan, werden o. a. in 1880 verrijkt met eene zeer gebrekkige klassen-verdeeling en gaan niettemin nog steeds mank aan hare hoofdfout, dat zij, bij groote impopulariteit, na aftrek der onkosten nagenoeg niets in de schatkist brengen.

Het invoerrecht is onbillijk verdeeld over de producten. Op koffie drukkende met $6\frac{1}{10}$ percent der waarde, treft het b. v. de suiker met $\frac{2}{10}$, de tabak met 1, de thee met 1, de tin met $3\frac{5}{10}$, de indigo met $1\frac{1}{10}$, de huiden met 2 percent; onevenredig zwaar dus het product, dat aan ontheffing van lasten tegenwoordig het meest behoefte heeft.

In dit alles, en nog veel meer, verbetering te brengen, zou zeker een schoon deel der bestuurswerken van de heeren Sprenger en Van Rees kunnen uitmaken. Doch bij al de schoone verwachtingen, die men van deze twee mannen blijkt te koesteren, — waarom moeten wij toch steeds van *verwachtingen* blijven leven? tot *dadén* schijnt het niet te kunnen komen — zij het mij vergund op te merken, dat van hunne bekwaamheid als financieele hervormers tot heden weinig is gebleken. Te zamen hebben zij de ordonnantiën van 1878 op het patent en personeel gemaakt, naar wij boven zagen zeer gebrekkig en met eene opbrengst, die niet kan equivaleeren tegen het nadeel harer impopulariteit. De heer Sprenger is verder in Indië herhaaldelijk belast geweest met hervormingen van financieele wetten, zonder er, voor zoover ik weet, ooit eene tot stand te hebben gebracht. De hervorming der

zegelbelasting werd hem opgedragen, evenzoo der verponding, evenzoo van het recht van successie, evenzoo van de regeling der vendukantoren. In het laatst van 1882 trok weder de aandacht eene reis, door den heer Sprenger over Java gemaakt, die met zeer veel geheimzinnigheid gepaard ging en financieele hervormingen ten doel heette te hebben. En dat alles heeft nog niet één hervorming tot resultaat gehad.

Ik wil gaarne gelooven, dat de heer Sprenger van Eyk zeer bekwaam is. Maar ik geloof het dan op gezag. Bewijzen zijn er niet van geleverd. Nog steeds vernemen wij denzelfden vagen openbaren kreet van 1873, toen hij naar Indië ging: »O, hij is toch zoo knap!» Niemand voert feiten aan. Of men zou als zoodanig moeten beschouwen anekdoten als de dezer dagen in een dagblad vermeldde: dat de heer Sprenger, bij zijn registratie-examen, geëxamineerd werd op een door hemzelf geschreven boek. Het kan waar zijn, maar daarmee is men nog geen hervormer van Indische belastingen. Wat ik heb gezegd over zaken zoowel als personen, wettigt de vermaning, dat men zich niet ten opzichte van versterking noch zelfs van *verbetering* der middelen in Indië luchtkasteelen behoort te bouwen.

De tweede remedie tegen Indische bloedarmoede, door dokter Heemskerk voorgeschreven, zal den lijder nog veel bezwaarlijker zijn aan te wenden dan de daar even veroordeelde.

Bezuiniging in Indië! Het is niet overdreven, wanneer ik zeg, dat wie de laatste jaren in de kolonie heeft vertoefd en zulk een woord hoort uitspreken, denkt aan lucht pompen uit het luchtledige, water putten uit eene woestijn, aderlaten aan een anaemisch lichaam, of wat verder kenmerkend kan weergeven het halen, waar niet te halen is.

De mededeeling, dat de heer Van Rees na den heer 's Jacob zou worden aangewezen, om nu eens te gaan bezuinigen, klinkt des te zonderlinger, wijl laatstgenoemde op dit gebied werkelijk het uiterste heeft gepraeesteerd. Dit schijnt men in Nederland niet te weten. De Tweede Kamer heeft den heer 's Jacob zijne kredieten boven de Indische begrooting zeer ten kwade geduid. Daardoor heeft zij hem bij de Nederlandsche natie gedoodverfd als den man, die in Indië het geld over den balk gooide. Welk eene dwaling! Tot het overschrijden der begrooting was de heer 's Jacob, evenals ieder ander het in zijne plaats zou geweest zijn, dringend genoodzaakt door de buitengewone rampen, die Indië treffen, oorlog, veepest, volksziekten, in verband met het vicieuze stelsel eener regeering, wier hoofd in Den Haag en wier hand te Buitenzorg zetelt. Daaruit te besluiten, dat de heer 's Jacob een politieke verkwister zou zijn, is een bewijs te meer, hoe de fouten van het uit hebzucht en wantrouwen gehandhaafde stelsel steeds moeten worden verhaald op de personen.

De heer 's Jacob was, in één woord gezegd, een politieke Harpagon. Zijne leus is van den beginne af geweest, — volgens de belofte trouwens, bij zijn vertrek aan den heer Van Golstein gedaan, evenals

Van Rees haar thans heet te hebben afgelegd jegens Heemskerk — te knippen, wat er te knippen viel. Door één merkwaardig staaltje, dateerende van September of October 1882, zal ik daarvan een denkbeeld geven.

Batavia, n.l. de eigenlijke handelsstad, wordt 's morgens uit de bovenwijken bevolkt en 's avonds weer ontvolkt. Die geheele stroom heen en weer trekkende menschen gaat, voor zoover hij niet van den spoorweg gebruik kan maken, langs een weg, genaamd Molenvliet.

Sedert lang is de noodzakelijkheid gevoeld, een tweeden weg aan te leggen. Een daartoe ontworpen plan van den heer Deeleman vond ook bij de Regeering bijval, doch als immer maakte zij bezwaar wegens de kosten; er zouden f 70000 mede gemoeid zijn. Toch scheen er wat op gevonden te worden. Aan de ingenieurs te Batavia werd namelijk de vraag voorgelegd, of op de nog onderhanden of wel in uitzicht zijnde werken voor het dienstjaar 1882/83 niet zóóveel zou kunnen worden bezuinigd, als noodig zou zijn voor den Bataviaschen weg. De heeren staken de hoofden bij elkaar, overlegden en rekenden, totdat men eindelijk overeenkwam, dat, met veel schipperen, het sommetje op andere noodige werken zou worden uitgespaard. De nieuwe weg te Batavia kwam dus tot stand? Wie zoo denkt, beoordeelt de Indische administratie der laatste jaren te goed. Bij besluit van den Gouverneur-Generaal werd der Directie van Burgerlijke Openbare Werken medegedeeld, dat een nieuwe weg vooralsnog niet zou worden aangelegd, maar dat, *wijl gebleken was, dat de uitvoering van Burgerlijke Openbare Werken, volgens verklaring der ingenieurs zelve, eene belangrijke vermindering kan lijden, die vermindering in toepassing zou worden gebracht ten voordeele van den lande* — met andere woorden ook de op hooger bevel ten behoeve van den nieuwen weg geschrapte werken niet zouden worden uitgevoerd!

Ziedaar de waardige wijze, waarop in Indië naar zuinigheid wordt gestreefd. De behartiging der openbare belangen is er ontaard in eene soort van goochelkunst, om zooveel mogelijk van de zich opdringende eischen te escamoteeren.

Ik ga nu verder uiteenzetten, hoe werkelijk die eischen zich bij honderden doen gelden, zonder vervuld te worden; hoe *niet* vervulling van openbare behoeften in Indië tot beginsel is verheven; hoe daarbij het vicieuze punt voor alle bezuiniging reeds lang is overschreden, waarop het weigeren van staathulp niet meer is het verzuimen van verbetering, zelfs niet meer van gewoon onderhoud, maar van het *behoud* der bezitting. Ik heb een boer gekend, die vele huizen bezat en ze uit gierigheid liet vervallen; binnen weinige jaren waren het waarde-looze eigendommen. Zulk een boer is Nederland. Zulk een huis is geworden het weleer om zijn rijkdom bekende Insulinde.

In aansluiting met het boven vermeldde goochelstukje begin ik met *Openbare Werken*. Om te doen zien, dat den bedoelden ingenieurs geen gemakkelijke eisch werd gesteld met de opdracht, om op andere

voorgenomen werken nog te schrappen, zal ik eerst mededeelen, hoe de begrooting voor Openbare Werken in Indië tot stand komt.

Het gewone onderhoud buiten rekening gelaten, moeten de Residenten (hoofden van gewesten) jaarlijks van het Departement van Burgerlijke Openbare Werken te Batavia opzenden niet minder dan 12 staten. Alle aanvragen moeten geschieden *twee jaren* (op een paar maanden na) vóór het jaar, waarin de werken zullen noodig zijn, — een gevolg alweder van het regeeren uit Den Haag over Buitenzorg heen. Voor alles dus, wat in den loop van 1886 zal noodig zijn, moeten de Residenten reeds medio 1884 de aanvragen naar Batavia zenden. Daar worden zij gekortwiekt (waarover straks), om in medio 1885 bij het Departement van Koloniën in Den Haag te zijn tot het ontwerpen der begrooting voor 1886.

In bovenbedoelde 12 staten nu zijn 3 soorten van werken te onderscheiden:

1°. Werken, die reeds op vroegere begrootingen toegestaan zijn en in 1886 voortgezet of voltooid moeten worden.

2°. Werken, die waarschijnlijk op de begrooting voor 1885 toegestaan *zullen* worden en dan evenzeer in 1886 moeten worden voortgezet of voltooid.

3°. Werken, die het eerst voor 1886 worden aangevraagd.

Deze drie rubrieken van aanvragen worden op de staten aangeduid door de cijfers 1, 2, 3.

Ieder dier cijfers wordt weer onderverdeeld in de vier letters: A, B, C, D. Daarvan geven A en B de *vernieuwingen* en *nieuwe werken*, C en D de *herstellingen* te kennen; A en C voor de gebouwen onder burgerlijk beheer, B en D voor de bevoeiingen, bruggen, wegen en waterstaatswerken. Zoo zal bijv. staat A 2 de aanvragen behelzen voor *nieuwe* gebouwen, onder burgerlijk beheer, die in 1886 zullen moeten worden voortgezet of voltooid, wijl zij in 1885 waarschijnlijk begonnen zullen worden. Staat D 3 zal bevatten de aanvragen tot *herstelling* aan *bevoeiingswerken*, *wegen* of *bruggen*, die voor 1886 het eerst moeten worden toegestaan.

De acht staten onder de cijfers 1 en 2, daar er slechts vervolgw werken op worden aangevraagd, zijn voor mijn betoog minder belangrijk. Op de vier staten A 3, B 3, C 3, D 3, waarop *nog niet toegestaan* of *begonnen* werken en herstellingen worden aangevraagd, dáárop is het, dat *schrappen* en *snoeien* tot een stelsel zijn verheven.

Om te beginnen, mogen de aangevraagde werken geen grooter omvang hebben, dan hetgeen door het *in iedere residentie* bestaande waterstaats-personeel kan worden uitgevoerd, eene bepaling, die reeds aanstonds tot beperking dwingt.

In samenwerking met de eerst aanwezende ingenieurs, waarvan er één in ieder gewest is, worden de staten door de Residenten opge maakt. En het eigenaardig voorschrift geldt hierbij, dat de aanvragen moeten worden opgesomd in volgorde van *urgentie*, d. i. wat het minst noodig is, onderaan, en zoo vervolgens.

Deze z. g. urgentie-staten worden door de Residenten naar Batavia gezonden.

De Directeur van Openbare Werken roept de drie Inspecteurs van idem (n. l. voor Java en Madura; de buitenbezittingen worden niet geïnspecteerd, wijl er nagenoeg geene openbare werken te inspecteeren zijn,) te hulp. Nu neemt het eigenlijke werk der vaststelling van eene Indische Begrooting voor Openbare Werken — het *SCHRAPPEN* — een aanvang. De voor het loopende jaar toegestane som tot uitgangspunt nemende, gaat de Directeur met de Inspecteurs van onderaf met het potlood aan den gang. Schrap je niet, zoo heb je me niet!

Is er op die wijze een totaal-cijfer verkregen, dat niet al te veel gevaar biedt, de Tweede Kamer eene beroerte van schrik op het lijf te jagen, dan worden de stukken opgezonden naar het Ministerie van Koloniën. Deze neemt ze, waarschijnlijk nog met eenige besnoeiing, in zijne ontwerp-begrooting op. Bij de behandeling in de Tweede Kamer wordt nogmaals het *snoeimes* angewend. En zoo komt ten slotte in Indië eene definitieve begrooting terug, waarop eerst door gedwongen weglating bij den Resident, daarna door schrappen bij den Directeur te Batavia, vervolgens bij den Minister van Koloniën en eindelijk bij de Tweede Kamer honderden zaken zijn weggelaten, die de Kolonie reeds jaren en jaren noodig heeft.

Mag men, bij zulk eene wijze, om Indië af te schepen, niet denken aan dien student, die betaling zijner beren dacht te ontduiken, door iederen schuldeischer, die hem kwam manen, op zijn *urgentie-staat* naar anderen te doen verhuizen?

In welken toestand de openbare werken der kolonie door het gecombineerde urgentie- en schrap-stelsel gaandeweg gebracht zijn, laat zich begrijpen. Ten overvloede wil ik het met de daadzaken aantoonen.

Irrigatie. Wat Java en de buitenbezittingen aan landbouw-producten en aan inkomsten voor de schatkist leverden, kan veilig worden gesteld op het tien-, ja, twintigvoud van hetgeen er tegenwoordig uit getrokken wordt. Dat deze schatten ongenoten blijven, wordt veroorzaakt, doordat men den grond van wateraan- en afvoer heeft verstoken gelaten. Geheele velden, die bloeiende vruchten zouden kunnen dragen, liggen verdord daar neder. In den drogen tijd door die velden wandelende, krijgt men den indruk, alsof dit gedeelte van den aardbol aan verschroeiing was prijsgegeven. Geen beekje ruischt u tegen; nergens waterleidingen; de velden liggen braak; een luttele aanplant lomlijk of ander onaanzienlijk gewas, dat het best tegen hitte bestand is, staat nog dikwijls verzengd. Aan de kanten van de sawah's en groote wegen ziet men putjes, die de inlanders graven, om hunne beesten van eenig brak drinkwater te voorzien en te reinigen. Karbouwen toch *moeten* water hebben, om zich te verfrissen, wil men ze niet voor het oog zien wegwijnen.

In den natten moesson daarentegen zal men diezelfde streken het slachtoffer zien van een bruisenden vloed, die soms menschen, huizen

en vee vernielt en het land voor geruimen tijd onder water zet. De meeste eilanden van den Indischen Archipel zijn berglanden. Java, om dit tot voorbeeld te nemen, is in het midden doorsneden door hooge bergketenen, waarvan talrijke rivieren naar de lage Noord- en Zuidkust loopen. In den Oost-moesson houden deze weinig water; in den West-moesson storten zij met geweldigen stroom naar beneden. Het water moet dus zoowel kunnen worden aangevoerd als geloosd. M. a. w. er moeten zijn kanalen, om het uit de rivieren op de sawah's te brengen en ook weer te kunnen afvoeren; niet minder, om het onder de personen, die het noodig hebben, te verdeelen.

Bijzonderheden daaromtrent kan men vinden in een artikel van *De Indische Gids*, in Mei 1879 door den gewezen inspecteur der cultures K. W. van Gorkom geschreven. Zoowel in Oost Java (Lamongan, Bodjonegoro) als in het midden (Demak en omstreken) en in het Westen (het door Multatuli bekende Lebak) zijn geheele streken verstoken van wateraan- en afvoer. In Demak is men nu evenwel sedert eenige jaren bezig, werken tot irrigatie aan te leggen.

Het gezegde geldt slechts Java en Madoera. Wat voor de uitgestrekte buitenbezittingen in vruchtbaarmaking nog zou te doen zijn, is schier niet te berekenen.

De winstderving, die aan de koloniale schatkist wordt berokkend, door den grond hetgeen noodig is tot zijne productiviteit, te onthouden, is verbazend. Van Gorkom berekende, dat, zoo door een behoorlijk stelsel van bevloeiing slechts één pikol padi (rijst) per bouw meer werd opgebracht, alleen aan productiewaarde van het gewas op Java 8 millioen 's jaars zou gewonnen worden. Voorts zouden worden bespaard de schatten, die nu in tijden van overstroming worden besteed aan hulp voor de geruïneerde bevolking of om deze tijdelijk van persoonlijke lasten vrij te stellen. Die twee factoren, door den heer Van G. in rekening gebracht, beteekenen echter nog weinig bij het totaal der voordeelen, die en de schatkist en de bevolking van behoorlijke bevloeiings-werken zouden trekken. Door uitstekende inlichtingen, die ikzelf indertijd mocht ontvangen van twee bekwame ingenieurs, ben ik in staat, daaromtrent eene volledige berekening te geven.

In Oost-Java ligt eene landstreek, beslaande het oostelijk deel der residentie Rembang en het westelijk deel der residentie Soerabaia (dat is in de afdeelingen Toeban, Bodjonegoro, Lamongan, Sidajoe en Grissee), die door gebrek aan bevloeiing nagenoeg geheel verstoken is van landbouw. In dezelfde residentie Soerabaia daarentegen ligt eene afdeeling, de z. g. delta van Sidho-Ardjo, die door natuurlijke gesteldheid, geholpen door een weinig kunst, eene der best geïrrigeerde streken van Java mag worden genoemd. Deze twee streken nu zal ik tegenover elkander stellen.

De voordeelen, die eene bevolking zelve van de irrigatie der door haar bewoonde landstreek zal trekken, zijn niet *rechtstreeks* onder

cijfers te brengen. Daarom begin ik met de winsten uiteen te zetten, die zij voor de schatkist moet afwerpen. Bij benadering kunnen wij dan daaruit de toename der volkswelvaart begrooten.

Bevloeiiingswerken voor eene tot nu toe niet geïrrigeerde streek in Indië leveren aan de schatkist de volgende winsten op:

- 1°. Vermeerdering der landrente;
- 2°. » » bedrijfsbelasting;
- 3°. » van het zoutdebiet;
- 4°. » » de opium-pacht;
- 5°. Heffing van rechten op het daargestelde werk, b. v. van schutsluizen.

De drie laatste factoren, als alweder moeilijk onder cijfers te brengen, doe ik cadeau. De landrente en de bedrijfsbelasting beteekenen te zamen genoeg, om die kleinere grootheden buiten rekening te kunnen laten.

De aanslag in de landrente voor genoemde streken van Rembang en Soerabaia is thans als volgt:

In Toeban	per bouw (*)	. . f	4.69
» Bodjonegoro	» »	. . »	3.38
» Sidajoe	» »	. . »	4.27
» Lamongan	» »	. . »	3.28
» Grissee	» »	. . »	3.74

Dit maakt per jaar:

In Toeban . . .	f	61130
» Bodjonegoro . . .	»	27705
» Sidajoe . . .	»	174215
» Lamongan . . .	»	61595
» Grissee . . .	»	68530
	totaal f	393175

Een aanmerkelijk gedeelte van deze opbrengst moet echter jaarlijks worden afgeschreven wegens mislukking van den oogst. Over drie gewone jaren berekend — n.l. 1879, 1880 en 1881 — bedroeg het gemiddeld cijfer der bouws, die mislukten:

In Toeban	3474	bouws
» Bodjonegoro	1512	»
» Sidajoe	11075	»
» Lamongan	2641	»
» Grissee	2087	»

Dit gaf eene afschrijving van landrente:

Voor Toeban	van f	16195
» Bodjonegoro	» »	5110
» Sidajoe	» »	47290
» Lamongan	» »	8695
» Grissee	» »	7805
	te zamen f	85095

(*) Een bouw is ± 71 Nederlandsche roeden, dus bijna $\frac{3}{4}$ bunder.

De feitelijke opbrengst voor de schatkist is dus gemiddeld $f\ 393175 - f\ 85095 = f\ 308080$.

Tegenover de genoemde cijfers van landrente-opbrengst in de vijf onbevloede afdelingen staat die van het goed geïrrigeerde Sidho-Ardjo, waar de bouw gemiddeld $f\ 16.55$ opbrengt. De gronden in Sidho-Ardjo zijn op zichzelf eer minder vruchtbaar dan het omgekeerde, bij die van Toeban, etc. vergeleken. Wordt dus in deze streken een goed irrigatie-stelsel aangelegd, dan mag men aannemen, dat de best bewaterde en afgewaterde sawah's minstens hetzelfde cijfer van $f\ 16.55$ zullen opbrengen. Doch alle gronden kunnen niet over één kam worden geschoren. Van de tambaks of vischvijvers, die afwisselend als sawah gebruikt worden en, bij geregeld irrigatief-stelsel, grootendeels in rijstvelden zullen worden geconverteerd, mag men voorloopig op geen hooger landrente-cijfer rekenen dan $f\ 2$ per bouw. Een ander gedeelte der gronden moet gelijk worden gesteld met dergelijke velden in de afdeling Bangil, residentie Pasoeroean, die $f\ 11.75$ per bouw aan landrente opbrengen. De begrooting van de totale opbrengst zou dan ongeveer als volgt zijn:

5826 bouws à $f\ 2$	. . .	$f\ 11650$
42106 » à » 11.75	. »	494745
70619 » à » 16.55	. »	1168745
totaal . . .		$f\ 1676140$

Hiervan afgetrokken hetgeen, volgens bovengenoemde berekening, deze streken *thans*, na aftrek van mislukte oogsten als landrente opbrengen, blijft eene vermeerdering aan landrente ad $f\ 1367060$ per jaar.

Den termijn voor het verkrijgen dezer geheele winst mag men stellen op 5 jaren na de voltooiing van het werk. Doch reeds vóór dien tijd zal de landrente in kleinere mate toenemen. Die toename gedurende die eerste 5 jaren mag men, volgens mijne vertrouwbare inlichtingen, veilig stellen op $f\ 200000$ gemiddeld per jaar.

Tegenover deze vermeerdering van inkomsten staan echter verhoogde uitgaven.

Volgens mijne overtuiging moeten de lasten van werken als het hier bedoelde, die geheel komen ten voordeele van het nageslacht, ook door het volgend geslacht gedragen, m. a. w. uit buitengewone middelen bestreden worden. Ik stel dus het voor mijne berekening ongunstigste geval, dat in het eerste jaar na de voltooiing van het werk in uitgaaf moeten worden geboekt: 1°. de renten van het aanlegkapitaal, en 2°. de rente van het kapitaal, dat gevormd wordt door de samenstelling der jaarlijksche interesten, *gedurende* het werk, van de som, die in de reeds afgeloopen jaren verwerkt werd en derhalve tijdelijk renteloos bleef. Het kapitaal van aanleg voor bevoeiing der bedoelde streken moet worden geschat op $7\frac{1}{2}$ millioen. De rente daarvan ad 5 percent is $f\ 375000$. De bovenbedoelde rente van verloren rente zal ongeveer $f\ 35000$'s jaars bedragen. Voorts

zal de regeering de daargestelde kunstwerken hebben te onderhouden, waarvoor jaarlijks uit te trekken $\pm f\ 30000$. Eindelijk zal vast personeel in dienst moeten worden gesteld, dat ongeveer $f\ 55000$'s jaars zal kosten. Alles te zamen dus eene vermeerdering van uitgaven ad $f\ 495000$.

Het eerste jaar na de voltooiing van het werk was er, naar wij zagen, eene toename van opbrengst (aan landrente) van $f\ 200000$, derhalve een ongunstig verschil van bijna 3 ton. Ook de rente hiervan, en evenzoo van het nog ongunstig verschil des volgenden jaars, moet weer in rekening worden gebracht. Om den lezer niet met te veel cijfers te vermoeien, zal ik wel mogen verzekeren, dat de toename van uitgaven bij het einde van het 5^d jaar zal bedragen ongeveer $f\ 560000$. Op dat tijdstip is echter, naar wij zagen, eene winst verkregen van $f\ 1367000$ jaarlijks. Blijft dus een gunstig verschil per jaar van $f\ 807000$.

Dit geldt, wanneer alleen de landrente in rekening wordt gebracht. Blijft echter de bedrijfsbelasting.

De bedrijfsbelasting brengt op het oogenblik in de bedoelde streken gemiddeld $f\ 32.50$ per vierkanten kilometer bebouwbare sawah op. In geïrrigeerde streken, zooals Sidho-Ardjo daarentegen $f\ 240$. Dit aanmerkelijk verschil van $f\ 200$ per $\square$ kilometer zou echter natuurlijk niet terstond na de voltooiing van het werk, ook niet na 5, ook niet na 10 jaren worden verkregen. Met de welvaart van eene streek neemt de bedrijfsbelasting onfeilbaar toe, maar daarover moet natuurlijk eenige tijd verlopen. *Vaste* cijfers hiervoor kan niemand geven. Maar volgens hetgeen mannen van ondervinding mij mededeelden, is het matig gerekend, wanneer ik aanneem, dat 5 jaren na voltooiing van het werk $\frac{1}{4}$ van het verschil zal zijn ingehaald, na 10 jaren $\frac{1}{2}$, na 15 jaren $\frac{3}{4}$, en dat na 20 jaren de gemiddelde toestand van andere welvarende streken zal zijn bereikt. Het aantal $\square$ kilometers der bebouwbare gronden in de 5 afdelingen is ongeveer 850. Ik mag dus voor de bedrijfsbelasting eene vermeerdering der inkomsten aannemen van:

vijf jaar na de voltooiing	ad $850 \times f\ 50 = f\ 42.500$
tien » » » »	ad $850 \times »\ 100 = »\ 84.000$
vijftien » » » »	ad $850 \times »\ 150 = »\ 127.500$
twintig » » » »	ad $850 \times »\ 200 = »\ 170.000$.

Deze vermeerdering van inkomsten, gevoegd bij die van de landrente, geeft als resultaat, dat vijf jaren na het werk $f\ 849500$ per jaar en 20 jaren na dato $f\ 977000$, dat is nagenoeg een millioen 's jaars, meer in 's lands kas zal vloeien dan tegenwoordig.

Dit nu is nog slechts het belang van den fiscus, dat eigenlijk slechts in de tweede plaats mocht komen. Het hoofdbelang, dat voor de bevolking, kan men hieruit bij benadering berekenen.

Ik neem daartoe tot maatstaf het percentage der landrente. Over

't algemeen (d. w. z. de verschillende streken door elkaar gerekend) bedraagt de landrente $\frac{1}{5}$ der opbrengst van den grond, d. i. 20 % (*). De bedrijfsbelasting, die immers zooveel mogelijk aan het patent voor Europeanen is gelijkgemaakt, kan worden gesteld op 2% der winst. Uit de vermeerderde landsinkomsten derhalve tot vermeerderden volksrijkdom concludeerende, krijgt men de volgende berekening voor het 6de jaar na de voltooiing van het werk:

Toename van landrente	
opbrengst ad f 1367060 per jaar, staat gelijk met	
$5 \times f 1367060$ aan toename der jaarlijksche opbrengst	
van de sawah's	f 835300.
Toename van f 42500 aan bedrijfsbelasting, staat	
gelijk met $50 \times f 42500$ toename der jaarlijksche	
winsten, die uit het bedrijf worden getrokken . . .	» 2125000.
	<hr/>
te zamen	f 8960300.

De *jaarlijksche* inkomsten van de bevolking zouden dus toenemen met ongeveer 9 millioen (ik laat de latere, ontwijfelbare toename der bedrijfsbelasting buiten berekening). Rekenende, dat gemiddeld 5% van het kapitaal (grond en bedrijf) wordt gemaakt, dan geven die 9 millioen, gekapitaliseerd, eene toename van volksrijkdom ad f 180000000

Ziedaar eene, naar ik durf zeggen vertrouwbare, berekening der voordeelen van irrigatie voor slechts één streek van Oost-Java. Men concludeere zelf tot de baten, die aan schatkist en bevolking zouden toevloeien, wanneer geheel Java, om niet te spreken van de bebouwbare gedeelten der buitenbezittingen, behoorlijk werden voorzien van wateraan- en afvoer. De irrigatie-quaestie heeft mij reeds te lang beziggehouden; ik ga dus over tot hetgeen verder op het gebied van openbare werken nog te kort komt.

De *transportwegen* op Java (ik zal mij zooveel mogelijk tot dat hoofdeiland bepalen) zijn nog zeer gebrekkig. Langs de noordkust loopt de bekende groote postweg van Daendels. In de zuidelijke gewesten daarentegen zijn vele plaatsen met postrijtuig niet te naderen. Op talrijke binnenwegen is de gemeenschap nog door overvaarten bemmerd. Zelfs in Daendels' weg worden nog vele overvaarten aangetroffen, die vooral bij banjers in den regentijd de passage ontzaglijk stremmen, de brievenpost vele uren te laat doen aankomen. De overvaarten zijn verpacht; sloeg men bruggen en liet tol betalen, — de passanten zouden van grooten last worden bevrijd en de schatkist op den duur bevoordeeld.

Het transport van goederen te water is in Indië, niettegenstaande

(*) Men vergelijke met deze grondbelasting, die van het arme Javaansche boertje wordt geheven, eens die van den dikwijls zoo rijken Nederlandschen grondbezitter! De laatste bedraagt, zooals ik boven aantoonde, 45 percent der waarde, d. i. hoogstens 8 percent van de opbrengst. Voor den Javaan daarentegen 20 percent!

de talrijke rivieren, zeer bezwarend, omdat geen dier stroomen behoorlijk bevaarbaar is gemaakt. Ik wil hier aanhalen de volgende woorden, door den heer Sloet van Oldruitenburgh daarover gesproken in het Indisch genootschap te 's-Gravenhage op 22 November 1881:

»Op Java is geen enkele rivier gekanaliseerd, geen enkel afvoerkanaal voor producten gegraven en met uitzondering van de tijdelijk bevaarbare Solo-, Kediri- en Serajoe-rivieren, moeten alle landbouwproducten derhalve per as, met draagpaarden of met koelies worden vervoerd.

Menigeen, die het voorrecht niet heeft genoten, Java te zien, en die daarentegen het prachtige Hollandsche kanalennet en de talrijke Nederlandsche spoorwegen uitstekend kent, zal het moeielijk vallen zich voor te stellen, dat in vele streken van Java belangrijke landbouwproducten niet geteeld kunnen worden, omdat de transportkosten er meer bedragen dan de waarde der producten zelve is. Ketella b. v., eene soort van aardappelen, dat een uitstekend volksvoedsel is, kost van 70 tot 80 cents per pikol in Madioen, Kediri, Solo, Djokjo, enz., terwijl het transport naar de strandplaatsen meer dan het dubbele bedraagt. Aan kultuur van dit product voor afvoer valt dus niet te denken. Als reiziger in de binnenlanden van Java overkomt u, dat voor het vervoer van een enkelen grooten koffer 4 man gevorderd worden, die bovendien niet meer dan 8 of 9 uur afstands per dag kunnen afleggen en f 9 à f 10 per man eischen voor het traject Soerabaia-Madioen. Van zoodanig middel van vervoer kan voor producten geen sprake zijn, eensdeels omdat de kosten gewoonlijk f 1 per man en per dag bedragen voor 40 kilo's, en ten andere, omdat geen voldoende aantal dragers te vinden zou zijn."

Een andere deskundige, de ingenieur H. Vrendenbergh, ving zijne brochure over *Waterwegen en waterleidingen op Java* aldus aan:

»Reeds bij eene oppervlakkige beschouwing trekt het op Java de aandacht, dat bijna geen waterwegen bestaan en dat voor het geschikt maken der rivieren, voor het doel bevaarbaarheid, ongeveer niets werd gedaan: het baggeren in sommige riviermonden zal men toch niet wel tot de werken tot bevaarbaarmaking van rivieren kunnen brengen."

Eindelijk, over wegen te water en te land, nog eene aanhaling van een bekend landbouwkundige in Indië, den heer J. F. D. Engelhard, uit zijn werk *De Bataviasche ommelanden en de landbouw*:

»Wat heeft — zoo vraagt de heer E. — het Gouvernement gedaan ten aanzien van het aanleggen en onderhoud van wegen en waterleidingen?" En hij antwoordt: »Niets."

»Buiten de hoofdplaats Batavia verkeerden alle wegen in onbegaanbaren toestand en zulks bij den minsten regen. Slechts de wegen tot Bekassie en Kebajoran en de groote militaire weg naar Buitenzorg en Tangerang mogen in bruikbaren staat geacht worden, doch alle overige verbindingswegen verkeerden in erbarmelijken staat. In het bouwen van inlandsche scholen voor den inlander moge men al te vrijgevig zijn

geweest, eveneens in het daarstellen van een haven op Tandjong-Priok voor Nederlandsche belangen, doch het in goeden staat brengen van wegen — hartaders voor landbouw en handel — opdat de landbouwproducten gemakkelijk ter hoofdplaats gebracht kunnen worden, waardoor meer vertier ontstaat, terwijl eene spoedige verplaatsing van de politie en justitie daardoor zoude bevorderd worden, — daaraan wordt ternauwernood gedacht.”

Met de groote wegen op de hoofdplaatsen zelve is het al even treurig gesteld. Men zou denken, dat, mocht men al de behoeften van het binnenland niet tellen, althans de communicatie in de groote brandpunten der bevolking in behoorlijken staat werd gehouden. Welnu, er is geene sprake van. Slechts de enkele hoofdwegen, waar dagelijks de groote passage is van den handel of van de hooge ambtenaarswereld en die niet verwaarloosd kunnen worden op straffe van op een goeden dag een Resident, die zich naar zijn bureau wil begeven, met gebroken rijtuigveeren in den steek te laten, — slechts die hoofdwegen worden goed onderhouden. Voor de rest doet men, wat er met kunst en vliegwerk nu en dan eens op kan gevonden worden. Zoo herinner ik mij persoonlijk, — ik passeer mijn woord voor de waarheid van het feit — hoe eens een ingenieur van den Waterstaat mij, toen ik klaagde dat een weg, onmiddellijk grenzende aan den Simpangsch en hoofdweg van Soerabaia en over zijne geheele lengte bezet met groote Europeesche huizen, die in den Westmoesson onbegebaar was, doordat hij onafgebroken onder water stond, hoe die ambtenaar mij antwoordde: »Ja, u hebt gelijk, en er zal verbetering worden gebracht; maar dit jaar hebben wij *dien* weg (aan het andere eind der stad) te herstellen, en het volgend jaar die en die wegen, die nog veel slechter zijn, en het daarop volgend die en die andere wegen, die ook geen langer uitstel kunnen lijden; maar over hoogstens drie jaren, dat verzeker ik u, zal de door u bedoelde weg eene beurt krijgen.”

In dezelfde stad Soerabaia, de tweede van Indië, met 120000 inwoners, waren in 1882 *alle* bruggen op één na, die ten vorigen jare hersteld was, rot. Dat herstellen had echter niet plaats, dan nadat die brug gedurende het grootste gedeelte des jaars eenvoudig was *afgesloten* geweest, omdat zij, bij passage van rijtuigen, zou instorten. Eene uitgebreide, volkrijke wijk is daardoor een half jaar van het centrum der stad afgesloten geweest, tenzij een ontzaglijke omweg werd gemaakt langs andere wegen, waartegen de veeren der rijtuigen niet bestand waren. Van voorziening van eene noodbrug kon niets inkomen. Eindelijk kwam de reparatie. Met den daardoor benodigden tijd mede is de bedoelde wijk meer dan een jaar van behoorlijke communicatie met de stad beroofd geweest.

En, ik herhaal het, *alle* bruggen te Soerabaia zijn, hoewel hier en daar een weinig opgelapt, in hare grondslagen rot, wijl zij dateeren

van 20 en 30 jaren geleden. Toch wordt voor hare vernieuwing jaar in jaar uit het geld geweigerd.

Een kort woord ook over de *besproeiing* der wegen, waarvoor in de groote Europeesche hoofdsteden zulke uitstekende maatregelen worden genomen en die in het zonneland als het ware eene levensbehoefte is. In geene enkele Indische stad zijn er de noodige werktuigen voor aanwezig. Te hooi en te gras ziet men eens een enkelen dwangarbeider srammen. Maar in waarheid is het vochtighouden van den weg overgelaten aan de bewoners der daaraan gelegen erven, die natuurlijk hunne taak opvatten, al naar zij lust hebben.

De vele oogziekten in Indië zijn zonder twijfel mede aan de stoffige wegen toe te schrijven. Tot binnen in de huizen worden de kostbaarste meubelen door dat fijne zand doortrokken; het overdekt uwe schrijftafel, het kruipt in uwe piano. Kortom, wie een Indischen stofferigen weg nimmer heeft gezien, kan er zich geen denkbeeld van maken. En al dat ongemak was grootendeels te voorkomen, door eenige karren met waaier-gieters, getrokken door een paar sapiës, in den drogen tijd den ganschen dag op verschillende punten der stad met dwangarbeiders te werk te stellen. Maar ook dat kan er, zelfs voor de groote steden, niet op overschieten!

In de buitenbezittingen is het met de transportwegen nog veel treuriger gesteld.

Zoo zijn er op Sumatra streken aan te wijzen, die veel voor de toekomst beloven, doch waarvan de ontwikkeling wordt tegengehouden door de allergebrekkeligste communicatie met de aangrenzende landschappen. Men vindt aldaar in het gebergte valleien, zoo schoon gelegen, zoo overvloedig voorzien van stroomend water en met zoodanigen vruchtbaren bodem, dat zij bij uitstek geschikt zijn voor de natte rijstcultuur en voorraadsschuren zouden kunnen worden voor de aangrenzende streken, die door de natuur minder goed bedeeld worden. De heuvels, die deze valleien omringen en uitloopers zijn van het hooge gebergte, bieden een uitmuntenden grond aan voor de teelt van koffie, terwijl ook het vochtige klimaat die cultuur uitnemend te stade komt. Zij zijn dus voor de vestiging van landbouwondernemingen als aangewezen. Werden zij door goede karrenwegen met de aangrenzende landschappen verbonden, dan zou de bevolking in het genot komen van hetgeen haar nu nog ontbreekt, namelijk de gelegenheid, om hare overtollige producten zonder hooge transportkosten van de hand te zetten en zich datgene, wat zij voor haar onderhoud noodig heeft en door eigen arbeid niet verkrijgen kan, voor lagere prijs aan te schaffen. Wat baat het haar tegenwoordig, of zij al overvloedig rijst teelt, nu zij het overtollige niet kan verkoopen, en wat spoort haar aan, om koffie te planten, als een groot deel van de waarde van het product door de hooge transportkosten wordt verslonden en de gedane moeite dus niet voldoende wordt beloond?

Bij de behandeling der transportwegen mag een woord over de spoorwegen niet ontbreken. Ik zal kort zijn, n. l. slechts enkele cijfers geven. Men neme eerst in aanmerking, dat men aan Nederlandsch-Indië spoorwegen is beginnen te schenken ongeveer eene halve eeuw, nadat zij in Europa werden aangevangen. De buitenbezittingen hebben nu nog geene enkele lijn, behalve het miniatuur-lijntje op Sumatra, grootendeels voor strategische doeleinden, van Olehleh over Kotta Radja. Op Java heeft men:

IN EXPLOITATIE:

Batavia—Buitenzorg (partic.)	ter lengte van	60 Kilom.
Buitenzorg—Soekaboemi	” ” ”	56 ”
Samarang—Djokdja—Willem I (partic.)	” ” ”	203 ”
Soerabaia—Pasoeroean	” ” ”	63 ”
Bangil—Malang	” ” ”	49 ”
Sidoardjo—Kediri—Madioen	” ” ”	169 ”

IN AANLEG:

Soekaboemi—Tjilatjap	ter lengte van	127 ”
Kediri—Blitar en Madioen—Solo	” ” ”	74 ”
Pasoeroean—Probolingo	” ” ”	p. m. 35 ”

IN OPNEMING:

Tjitjalenka—Tjilatjap	ter lengte van	p. m. 200 ”
Tjilatjap—Sentolo—Djokdja	” ” ”	187 ”
Totaal		1223 Kilom.

Ik wil, bij de thans opgeworpen plannen, om den staats-aanleg te staken en aan particuliere krachten over te dragen, het gunstigste geval stellen, n. l. dat alles, ook de in opneming verkeerende lijnen, over vier jaren zal zijn voltooid. Men zal dan over vier jaren op Java hebben 1223 kilometer ijzeren weg. Stel daartegenover nu de volgende cijfers der spoorweglengte in de Europeesche landen:

Land.	Kilometers.	Bevolking.	Per hoofd.
Indië (over 4 jaren)	1223	24,500,000	0.00005
Duitschland	34314	43,338,000	0.79
Engeland	29352	31,630,000	0.93
Frankrijk	27585	36,103,000	0.76
Rusland, Eur.	23739	72,520,000	0.33
Oostenrijk	19126	37,509,000	0.51
Italië	8774	27,770,000	0.32
Spanje	7839	16,343,000	0.47
Zweden	7431	4,485,000	0.16
België	4123	5,413,000	0.76
Nederland	2296	3,925,000	0.58
Denemarken	1696	1,394,000	0.30
Rumenië	1474	5,376,000	0.27
Turkije, Europ.	1395	3,972,000	0.15
Portugal	1219	4,441,000	0.27
Griekenland	10	1,453,000	0.01
Zwitserland	2606	3,000,000	0.83

Men lette op de verhouding der inwoners-cijfers. Verdere toelichting is dan overbodig.

Ik teeken nog aan, dat in Nederlandsch-Indië tot op dit oogenblik aan de spoorwegen is besteed hoogstens 50 millioen. In Britsch-Indië 816 millioen; en naast die 816 millioen bestaat daar nog een particuliere aanleg ter waarde van 864 millioen!

Over hetgeen Indië verder van openbare werken te kort komt, moet ik beknopt zijn, hoewel er, om alles in de puntjes uiteen te zetten, boekdeelen zouden kunnen gevuld worden.

In Maart 1877 werden de havenwerken te Tandjong Priok bij Batavia aangevangen. Tot dien tijd toe had Java, beslaande 2314 □ mijlen, d. i. viermaal zoo groot als Nederland, slechts één, door de natuur daargestelde, veilige ankerplaats, n. l. te Soerabaia. Dat de haven te Tandjong Priok door velen in Indië ondoelmatig wordt gekeurd, laat ik rusten.

Maar wat heeft Java met die, hier te lande als blijk van vrijgevigheid zoo hoog opgevijzelde, Bataviasche havenwerken dan nóg? De noordkust strekt zich uit over 144 mijlen. Daarvoor heeft de scheepvaart dan Batavia en Soerabaia, waartusschen Samarang, dat geheel Midden-Java moet bedienen, doch bij ruw weer eenvoudig niet te gebruiken is, zoodat passagiers, en althans de goederen, — ik schrijf zuivere waarheid — soms van Batavia mee worden genomen naar Soerabaia, vandaar weer terug naar Batavia, en niet te Samarang aanlanden, voordat de elementen het gelieven toe te laten. De kleinere havens van Pekalongan en Cheribon deugen in 't geheel niet en zullen, volgens den hoofd-Ingenieur M. J. Schram (in zijne brochure *Het goed-gekeurde havenplan voor Batavia te Tandjong Priok*), binnen korten tijd niet meer toegankelijk zijn »wegens niet afdoende te verhelpen achteruitgaan». Aan de zuidkust, ingelijks ± 144 mijlen, heeft men één goede zee, die van Tjilatjap. Deze haven is echter nog niet door een spoorweg met het binnenland verbonden en kan dan vooralsnog niet dienen voor aan- en afvoer van producten. Men vergelijk hierbij Nederland, welks kustlengte ik oppervlakkig schat op 30 mijlen. Hier is de hoofdstad door kostbare werken *ten tweeden male* verbonden met de zee. Aan de tweede stad des rijks zijn voor hetzelfde doel schatten besteed en *zullen* nog groote sommen ten koste gelegd worden. In de derde zeehandelsstad zijn insgelijks uitgebreide havenwerken aangelegd. De kleinere havens worden behoorlijk onderhouden. En niet te scherp kan bij dit alles in 't oog worden gehouden, dat deze onvergelykelijk ruimere bedeeing van Nederland boven Indië bekostigd werd met geld, door Indië opgebracht en door Nederland genaast.

De woeste oppervlakte van het Nederlandsch-Indisch gebied is nog niet bekend. Wij weten niet, hoever onze soevereiniteits-rechten zich uitstrekken. Oorzaak hiervan is ontstentenis van topographische opname. Voor Java is deze eindelijk zoo goed als voltooid; voor de buiten-

bezittingen daarentegen is ook te dezen opzichte nog niets gedaan. In 1871 werd besloten tot trianqulatie van Sumatra. In 1880 werd de Kapitein van den generalen staf Haver Droeze gedetacheerd bij het Departement van Marine, om opgeleid te worden tot chef dier trianqulatie. In 1882 was de heer Haver Droeze, blijkens mededeeling van den Commandant der Zeemacht, voor zijne taak bekwaam. En toen van den heer 's Jacob, die hier voor een verkwister wordt uitgemaakt, het besluit van Juni 1882, gehoord de Raad van Indië, om »onder nadere goedkeuring des Konings voorloopig van de trianqulatie van het eiland Sumatra af te zien". De Minister De Brauw zelfs heeft zoo iets al te kras gevonden en den Gouverneur-Generaal schriftelijk verzocht, op zijn besluit terug te komen en de trianqulatie van Sumatra althans met »half werk" te beginnen. Of het tot een begin van uitvoering reeds gekomen is, weet ik niet; en ik betwijfel het.

In den grond van Sumatra liggen schatten aan steenkolen verborgen, o. a. in de zoogenaamde Ombiliën-kolenvelden.

In Juli 1870 verscheen het rapport daaromtrent van den mijn-ingenieur Greve. Reeds twee jaar vroeger droeg men officieel kennis van hun bestaan. Niettegenstaande allerlei aanvragen, commissiën, onderzoekingen is men tot heden nog niet tot de exploitatie gekomen. In den loop van 1882 werden daarentegen op Borneo de Sambalioengkolen gevonden, doch in het gebied van een inlandschen vorst. Deze onbeschaafde man is zoo lichtzinnig geweest, terstond met de Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij een contract te sluiten tot ontginning. Welk eene wildemans-handelwijze, en dat niettegenstaande het bezadigde voorbeeld van het vaderlijk Nederlandsch gouvernement! Daar in een der ambtelijke rapporten omtrent de Ombiliën-kolen was gezegd, dat men ze maar moest laten liggen, omdat ze zoo goed lagen, schreef een Indisch blad over de voortvarendheid van den Borneoschen vorst:

»Een van beiden: of de sultan heeft al een zeer slecht inzicht in de belangen van zijne onderdanen in het bijzonder, en in die van handel en scheepvaart in het algemeen, of, en dit schijnt men eerder te moeten aannemen, de Sambalioengkolen op Borneo liggen er »minder goed", zoodat er minder reden bestaat, om ze in rust te laten."

Met deze welverdiende persillage op de gouvernementeele vaderzorg besluit ik mijne opmerkingen over Indië's stiefmoederlijke bedeeeling van Openbare Werken.

Ik kom thans tot het gebrek aan Staats-voorziening in Indië op een gebied, waarmede ik wellicht had moeten aanvangen, daar het de grondslag is voor de vervulling van alle andere behoeften: het gebrek aan een behoorlijken wetgever.

Ik bedoel niet den wetgever in Nederland, *qui pêche par sa base*. Deze *kan* niet goed zijn, gedeeltelijk wijl hij Indië niet kent, maar

vooral omdat in hem, als koloniaal wetgever, steeds twee tegenstrijdige elementen werkzaam zullen blijven: de plicht, om het belang der kolonie te behartigen, en het gevaar om, door onbekrompenheid tegenover die kolonie, het aan den stok te krijgen met de Nederlandsche, aan den tepel der melkkoe verslaafde, kiezers.

In Indië zelf echter; vanwaar dan toch ten slotte de voorstellen en adviezen moeten komen, is evenmin een wetgever, voor zijne taak bekwaam, zooals die bestaat in de Britsch-Indische kolonie.

De Gouverneur-Generaal is bij ons de opper-legislator. Natuurlijk benoemt men daartoe een man, van wien men meent, dat hij waarborgen zal opleveren voor een goed bestuur. Toch is het een feit, dat hierin niet zelden gedwaald wordt. De heer Van Lansberge kende Indië in 't geheel niet en werd benoemd wegens zijne diplomatieke bekwaamheden — om van minder geloofwaardige geruchten niet te gewagen. Op den heer 's Jacob viel de keus, wijl hij zich aan de staatsspoorwegen een kundig administrateur had getoond en vroeger eenigen tijd in de kolonie had gewoond. Geen van beiden heeft iets gedaan, om Indië vooruit te brengen. Nu weder verwacht men alles van den heer Van Rees; zeer zeker is deze landvoogd met de kolonie bekend, heeft hij een vasten wil en veel bekwaamheid. Zal hij daarom kunnen beantwoorden aan de schier onmogelijke eischen, die een Gouverneur-Generaal worden gesteld, niet alleen als bestuurder, maar ook als wetgever? Ik betwijfel, of *iemand* tegen zulk eene taak zal zijn opgewassen. De Gouverneur-Generaal toch moet zijn een *omnis homo*. Of liever, laat ik hem slechts noemen in vereeniging met zijn *alter ego*. De zaken toch worden voor den landvoogd pasklaar gemaakt door een Algemeenen Secretaris, die, volgens zijne instructie, heet »de vraagbaak en voorlichter van het bestuur", doch dien ik liever zou vergelijken met den bekenden factotum van Beaumarchais: *Figaro ci, Figaro là!* Ziedaar, waaraan men wordt herinnerd bij al wat zulk een Algemeene Secretaris in orde heeft te brengen. Niet alleen toch moet hij alle voorstellen gereed maken, indienen, bewaren (zeer lang in den regel) en ten slotte redigeeren, maar hij moet ook Z. E. herinneren aan hetgeen behoort te geschieden, en in het algemeen, over welk onmogelijk onderwerp Z. E. hem ook verkiest te raadplegen, steeds den spijker op den kop slaan. »Mais de grâce, comment voulez-vous que je fasse?" mag hij te recht met den held uit de *Barbier* uitroepen.

Nog boven dezen alwetenden man zijn vijf andere raadslieden aan Z. E. toegevoegd, die de rol vervullen van specialiteiten. Een paar oudresidenten, als specialiteiten in landelijke aangelegenheden; eene specialiteit in rechtszaken; eene specialiteit in financiën; een vice-president, die alle specialismen in zich dient te vereenigen: ziedaar de gewone samenstelling van den Raad van Indië. Maar het hoofd van een man, hij zij specialiteit, zooveel hij wil, kan niet voldoende zijn, om de tallooze factoren, waarmede bij het maken eener wet moet rekening

gehouden worden en het veronachtzamen van één waarvan de geheele regeling kan bederven, in zich te bevatten. Dat geldt vooral voor een land als Indië, bestaande uit een zeer groot aantal onderling volstrekt niet samenhangende deelen, in de meest verschillende toestanden verkeerende, met de meest verschillende, veelal nog onbevredigde behoeften. Al de toestanden van dat land moeten te Batavia en te Buitenzorg worden bestudeerd, gekend; al de behoeften moeten daar worden bevredigd. Men moet regelen voor Java, voor Sumatra, voor een nieuw onderworpen land als Atjeh, voor Borneo, voor de Molukken, voor het geheele land zoowel als voor de provinciën en gemeenten afzonderlijk, voor de fijnste schakeeringen in volkskarakter, voor blanken, voor gelen, voor bruinen, weder onderverdeeld in honderderlei rassen-nuancen. Die regelingen omvatten, wat men in Nederland verstaat onder lands-, provinciaal en gemeentebelang, krijgswezen, financiewezen, rechtswezen, onderwijs, openbare werken, agrarische aangelegenheden, in één woord alles.

Hoe komt dan ook eene Indische verordening van eenig gewicht tot stand? Of eene der specialiteiten wordt uitgezonden op eene *ontdekkings*-reis (dat is het juiste woord), of van alle mogelijke ambtenaren, die met het onderwerp in betrekking staan, worden rapporten ingewonnen. Met de op die wijze verkregen bouwstoffen wordt te Batavia, of tusschen Batavia en 's-Gravenhage, een jaar of tien — ik noem een matigen termijn — omgezeuld. Wordt het uitblijven van resultaat al te compromittant, dan zendt men weer eens eene specialiteit en wint men nogmaals rapporten in. Nieuwe landvoogden hebben hem, die het onderzoek begon, vervangen; de Raad van Indië heeft een paar malen zijn personeel verwisseld; velen, die meegebroeid hebben op het ei, zijn dood; anderen genieten in patria eene welverdiende rust — en ten slotte komt een ziekelijk kuiken te voorschijn, dat enkele dagen een kwijnend leven leidt en ten slotte uit erbarming weer wordt geslacht, voordat het eraan heeft kunnen denken, tot eene half gezonde kip op te groeien.

Indien men deze voorstelling van overdrijving verdenkt, zal ik ze staven door eenige voorbeelden van Indische wetgeving, die ik uit den grooten hoop voor het grijpen heb.

Tot 1872 werd de *landrente* aangeslagen bij wijze van schikking met de *desa's* (gemeenten), naar gelang van allerlei plaatselijke omstandigheden (admodiatie-stelsel). In 1872 begreep de wetgever, een vasten grondslag te moeten daarstellen, en schreef bij ordonnantie voor, dat voor vijf jaren zou worden aangeslagen naar den maatstaf van uitgestrektheid en vruchtbaarheid der velden en marktwaarde der producten. *Terstond* na de uitvaardiging bleek deze ordonnantie onuitvoerbaar en werd ze dus niet toegepast. Men sloeg gedurende de vijf jaren, bij de ordonnantie vastgesteld, aan als te voren. In 1878 decreeteerde de wetgever eenvoudig, dat de aanslag voor 1878

en eerstvolgende jaren zou gelijk zijn aan dien voor 1877, met eenige speelruimte aan Hoofden van Gewestelijk bestuur. In 1881 kwam eene circulaire van den Hoofdinspecteur van Cultures, die erkende, dat de in 1872 vastgestelde grondslagen wegens de eischen der practijk ter zijde waren gezet, niettemin mededeelde, dat in die grondslagen geene verandering was gebracht (!), en ten slotte den Residenten opdroeg, te »onderzoeken», hoe aan een en ander eene mouw kon worden gepast. Dat onderzoek duurt nog voort en de landrente-quaestie staat, waar zij stond vóór 1872.

In 1849 kwam eene partieele regeling van het rechtswezen in Indië tot stand, n.l. grootendeels, en dan nog niet in al haar omvang, slechts geldende voor Java en Madura. De taak der aanvulling werd overgelaten aan den Indischen wetgever. ZES EN TWINTIG jaren bleef die aanvulling achterwege. Dientengevolge bleef tot 1876 in alle buitenbezittingen voor Europeanen van kracht de oud-Hollandsche rechtspleging volgens een *provisioneel* (!) reglement van 1819. In 1876 kwam eene regeling voor Sumatra's Westkust. In 1882 voor de Molukken, waarbij die geheele uitgebreide eilandengroep werd geconcentreerd om den Raad van Justitie te Makassar, zoodat getuigen en partijen soms zeereizen van ettelijke dagen zullen moeten maken, m. a. w. het recht onbereikbaar zal zijn voor wie niet het geld met handen vol kan wegwerpen. Op Java zelf heeft eene regeling van het civiel recht voor den inlander geheel schipbreuk geleden, zoodat de landraden, volgens art. 75 Reg. Regl., nog moeten recht spreken volgens den doolhof der godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken der inlanders, tot kennis waarvan in 1828 een compendium werd uitgegeven, dat uitmunt door zijne verregeaande onnauwkeurigheid. Tot 1867 voor den Europeaan, tot 1873 voor den inlander sprak ieder strafrechter in geheel Indië vonnis naar het oud-Hollandsch en Romeinsch recht. In 1867 kwam een strafwetboek voor Europeanen, n.l. de oude, versletene, voor Nederland zelf reeds onbruikbaar bevonden *Code Pénal* met onbeduidende, gedeeltelijk onoordeelkundige wijzigingen. In 1873 werd ditzelfde versneden kleed, zeer gebrekkig pasklaar gemaakt, ook den inlander om de schouders gehangen!

In 1855 werd de burgerlijke en handels-wetgeving voor Europeanen gedeeltelijk toepasselijk verklaard op de *vreemde Oosterlingen*. In 1865 zag men de vele leemten en gebreken dier toepasselijke verklaring in en maakte de specialiteit Mr. Der Kinderen een ontwerp tot aanvulling. Dat ontwerp verkeert nog thans in den staat van — *ontwerp*. Als een staaltje van den daardoor bestendigden vicieuzen toestand wil ik slechts noemen de onbruikbare, tot vele catastrophën in den handel aanleiding gevende *faillissements*-wetgeving voor de Chineezzen.

Nog steeds is in Indië van kracht de door ieder als onbruikbaar erkende *zegel-ordonnantie* van 1817.

Het drukpers-reglement wordt door vriend en vijand veroordeeld en is niettemin sedert 1856 van kracht.

In 1857 kwam een *Reglement op den landverhuur in de Vorstenlanden*, dat reeds in 1867 door het tegenwoordige Kamerlid W. K. van Dedem naar verdienste werd aan de kaak gesteld. In 1882 kwam een nieuw ontwerp, dat de eigenaardigheid had, al de fouten van het oude te bestendigen, o. a. het groote gebrek, dat den landhuurder, die kapitalen aan zijne onderneming waagt, geen zakelijk recht wordt toegekend. Hoe het daarmee is afgelopen, weet ik niet.

De *verpandings*-ordonnantie dateert van 1823. In 1874 sanctioneerde de Regeering zelve het openbaar bewustzijn van de onbruikbaarheid dezer regeling, door in het Koloniaal Verslag mede te deelen, dat eene nieuwe verpandings-ordonnantie in aantocht was. Zij is nog in aantocht.

De ordonnantie van 1878 op de *patent- en personeele belasting* is reeds thans algemeen berucht als een staaltje van wetgevend onvermogen.

In 1869 werd de *pandhuispacht* opgeheven en, bij wijze van proef, door het stelsel van licentiën vervangen. In 1880 werd de pacht weder ingevoerd. Voor den termijn van Juli 1880—Dec. 1881 deed zich nagenoeg geen enkele pachter op. De schuld bleek te liggen in eene onoordeelkundige bepaling van het reglement (art. 13), volgens welke de pachter de oningeloste goederen eerst *na afloop van elk halfjaar* mocht verkoopen en toch geene rente voor het geschoten geld berekenen na het einde van den beleenings-termijn, ook al was deze veel vroeger afgelopen. Geen Chinees wilde dit rente-verlies trotseeren. De Regeering wrong zich in allerlei plooiën, om het dreigend nadeel voor de schatkist af te wenden. Zij moest echter toegeven en . . . . *wijzigde* het Reglement van 1880? Geenzins. In eene circulaire aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur werd de verrassende mededeeling gedaan, dat de woorden *NA AFLOOP van elk halfjaar* eigenlijk beteekenen: *liefst zoo spoedig mogelijk en in ieder geval BINNEN DEN AFLOOP van elk halfjaar!* Bij officieus stuk wordt dus de officieele wet eenvoudig omgedraaid. En inderdaad geldt deze lezing sedert tot richtsnoer. De Chinees pacht, de fiscus is gered. Welk eene wetgeving!

In 1881 werd eene ordonnantie gegeven *betreffende het vervoer te water van petroleum en andere licht ontvlambare oliën*, waarbij tegen niets meer dan eerste *verpakking* van een petroleum-blik eene boete werd bedreigd van ZESMAAL de waarde van zulk een blik. Alle prauwmaatschappijen en ook de Indische stoomvaartmaatschappij weigerden vervoer van petroleum. De handel in het artikel werd met stilstand bedreigd. Verdraaien — z. g. interpreteeren — der ordonnantie was in dit geval niet mogelijk. Met een »saluut allen, die het zagen of hoorden,» koos de Regeering eieren voor haar geld en trok op 20 Maart het op 18 Februari uitgevaardigde artikel *drie* terug!

Hoe in Indië voor een behoorlijken wetgever is gezorgd, — eene der

eerste behoeften dan toch, die uit de openbare kas dient behartigd te worden, — wil ik met de aangehaalde voorbeelden voor voldoende in het licht gesteld houden.

Nauw verwant aan de wetgeving is de toepassing der wetten, de rechtspraak. Over de *Justitie*, en in verband daarmee het *gevangeniswezen*, wil ik thans iets in 't midden brengen.

Het aantal preventief gevangenen bedroeg in Indië:

In 1870	4890	personen.
» 1878	5301	»
» 1879	5749	»
» 1880	8650	»

De opgaven der twee jongste koloniale verslagen heb ik niet bij de hand. Veilig mag men stellen, dat het getal is geklommen tot 9000. Sommigen dezer ingezetenen — let wel, van wier schuld nog niets is gebleken — vertoeven in de gevangenis één, twee, ja, er zijn voorbeelden van *drie* jaren, voordat zij definitief worden gevonnisd. Niet zelden worden zij dan vrijgesproken en zijn dus al dien tijd wederrechtelijk van hunne vrijheid beroofd geweest.

De oorzaak van deze ongerechtigheid is de onvoldoende waarneming in het getal rechters. Altijd en bij alle rechtslichamen is achterstand. In de eerste plaats bij het opperste lichaam, het Hoog Gerechtshof. In Juni 1881 lagen bij dat gerechtshof TWEEHUIZEND revisie-zaken op afdoening te wachten. Als de zaak al te erg liep, werd de toevlucht genomen tot een huismiddeltje. De Raad van Justitie te Batavia of elders werd belast met afroffelen. Colleges, daartoe volgens de organieke wet niet bevoegd, werden dus goedkoopheidshalve, bij gelegenhedsbesluit, geroepen, de taak van het hoogste rechtslichaam over te nemen. Ook dat echter hielp niet op den duur. Geen wonder. Behalve toch zijne rechtspraak in eersten aanleg oordeelt het Hoog Gerechtshof in hooger beroep der uitspraken van alle justitie-raden, residenten op de buitenbezittingen en arbiters, benevens in revisie van alle landraden, rechtbanken van omgang, justitie-raden en residentie-raden (in de vaste landen). De klachten groeiden tot een storm. In het begin van 1882 werden eindelijk aan het Hof toegevoegd één vice-president en één raadsheer. De verbetering beteekende weinig meer dan een druppel water in de zee. Reeds in Mei van hetzelfde jaar had de Derde Kamer van het Hof (revisie van landraad-zaken) een *nieuwen* achterstand van 500 zaken. In Juli 1882 wachtten nog verscheidene personen, die in Juli 1881, na langdurige preventieve opsluiting, tot eene zware straf waren *veroordeeld*, op revisie van hun vonnis.

Zooals het bij het Hof is, is het bij de Raden van Justitie en de Landraden. Achterstand is het normaal verschijnsel. Het rechtsgebied voor ieder lichaam is te groot, en in verband daarmee het getal

rechters te klein, om eene behoorlijke rechtspraak mogelijk te maken. De hierboven aangehaalde hervorming van 1882 in de Molukken, waar alleen aan Makassar zijn Raad van Justitie is gelaten, belooft voor die wijd verspreide eilanden weer eene schoone toekomst.

Een niet minder bezwarend gevolg van de te groote rechtsgebieden is de enorme duurte van het recht. Ik wil hier aanhalen een vijftal voorbeelden uit de rechtspraak van den Raad van Justitie te Soerabaia, die mij toevallig werden verstrekt uit het jaar 1880, doch die men niet moet houden voor uitzonderingen, daar zij werkelijk den gewonen gang van zaken weergeven. Men lette op het contrast van de onbeduidendheid der straf met de door de veroordeelden te betalen getuigengelden.

	Naam.	Woonplaats.	Veroordeelden.	Getal getuigen.	Betaalde ge- tuigengelden.
1880					
15 Mei	in zake van	T. Probolingo	boete	f 20	2 f 198.60
10 Juni	» » »	Van L. Besoeki	gevang.	2	» 255.20
31 Juli	» » »	S. Probolingo	boete	» 10	4 » 464.
15 Sept.	» » »	Van H. Sidoardjo	»	» 100	2 » 102.
23 Oct.	» » »	V. Probolingo	»	» 100	2 » 198.60

Deze gevallen, waarbij de getuigen woonden in betrekkelijk dichte nabijheid van den zetel des Raads, beteekenen nog niets in vergelijking met de kosten voor lichte strafzaken, wanneer beklaagden of getuigen wonen op de buitenbezittingen, ressorteerende onder een Raad van Justitie op Java. Ik las indertijd eene berekening, volgens welke iemand, die te Deli (op Sumatra, doch ressorteerende onder Batavia!) een klap had gegeven en deswege werd veroordeeld tot f 10 boete, aan onkosten, bij oproeping van vier getuigen, zou hebben te betalen *drieduizend gulden*. Laat dit een weinig overdreven zijn — het kenschetst niettemin den toestand; men bedenke slechts, dat de personagekosten 1ste klasse van beklaagde en getuigen heen en terug alleen zouden bedragen $5 \times 2 \times f 270 = f 2700$.

In verband met de rechtspraak staat het *strafstelsel*. Ik laat het berucht dwangarbeiders-systeem, de exploitatie der veroordeelden voor allerlei diensten, zelfs als oorlogs-slaven (welk eene onverdedigbare verzwareing van straf, uitsluitend om de kosten van koelie's uit te winnen!) rusten. Liever een woord over den onvoldoenden staat der gevangenis. Ziehier, wat daaromtrent erkende het koloniaal verslag van 1882, na te hebben medegedeeld, dat op verschillende plaatsen van Java en de buitenbezittingen niet langer uit te stellen voorzieningen waren getroffen:

»Intusschen blijven nog op vele plaatsen gevangenis ontbreken en moet men zich daar behelpen met tijdelijk opgerichte noodgebouwen, dan wel met lokalen, oorspronkelijk voor andere doeleinden bestemd. Vermits ook sommige bepaaldelijk voor strafplaats opgerichte gebouwen, wat ruimte en inrichting betreft, niet of niet meer aan de

eischen voldoen, wordt hierin voorloopig voorzien door de veroordeelden in de buitengalerijen te doen overnachten, dan wel door hen te doen overbrengen naar nabijgelegene grootere gevangenis of naar het fort, indien er ter plaatse een bestaat. Hier en daar ontbreekt ook ruimte voor huisvesting van den cipier, die dan buiten de gevangenis eene woning moet betrekken. Wegens gemis van cellen kan voorts de disciplinaire straf van eenzame opsluiting nog niet overal worden ten uitvoer gelegd."

Wat zou men van zulk een toestand in Nederland zeggen? En wij weten het allen, dat de Indische officieele rapporten, van welke gezamenlijk het koloniaal verslag een uittreksel is, de zaken niet te donker voorstellen. Een afdoende graadmeter voor het lot der gevangenen is trouwens hun sterftecijfer. Men lette wel, dat ik den lezer niet tracht te verschalken, door een der cholera-jaren 1881 of 1882 tot norma te nemen. Ik geef de cijfers over 1878, 1879 en 1880, zooals zij worden medegedeeld in het koloniaal verslag van 1882. Er waren in die jaren (geteld op 31 December) in de gevangenis aanwezig, veroordeelden en preventieven te zamen genomen:

In 1878.	. . . . .	27.384	} personen.
» 1879.	. . . . .	27.731	
» 1880.	. . . . .	29.924	

Daarvan stierven:

In 1878	. . . . .	3512	, waarvan	861	dwangarbeiders te Atjeh.
» 1879	. . . . .	3615	»	1548	» » »
» 1880	. . . . .	3318	»	1270	» » »

Door elkaar overliden dus *dertien* percent 's jaars van het gezamenlijk cijfer gedetineerden. Om dit cijfer te vergelijken bij de percentage van *niet* gevangen overledenen, zijn, bij de gebrekkige statistiek in Indië, moeilijk vertrouwbare cijfers te geven. Wel vind ik in het koloniaal verslag, dat in 1880 van de door civiele geneesheeren of als zoodanig optredende officieren van gezondheid behandeld zijn overleden 64599 personen; van de door inlandsche geneeskundigen behandeld, zoover de opgaven strekken: 15040, te zamen dus 79839. Dit zou op eene bevolking van 24½ millioen, voor Java en de buitenbezittingen te zamen, maken eene percentage van nog geen 0.4 percent. Dit cijfer is echter, zooals ik zeide, niet betrouwbaar, wijl het aantal overleden inlanders veel grooter is, dan door de dokters djawa is opgegeven. Eene betere maat van vergelijking levert echter de Europeesche statistiek van overliden. Er is geene reden, om aan te nemen, dat (tijden van buitengewone epidemie niet medegerekend) het sterftepercent der bevolking in Indië, waar wel is waar de openbare gezondheid niet wordt behartigd, maar daarentegen verscheiden oorzaken van overliden, die in Europa gelden, zooals gebrek aan kleeding, warmte en voedsel in barre winters, ontbreken, zooveel grooter zou zijn dan in westersche landen. In het uitnemend werk nu van Mau-

rice Block, *Traité théorique et pratique de la statistique*, Paris 1878, vind ik op blad. 408 de volgende opgave van het gemiddeld percent der sterfgevallen tegenover het bevolkingscijfer: Frankrijk 2.44, Italië 3.02, Engeland 2.23, Schotland 2.23, Ierland 1.71, Pruisen 2.76, Beieren 3.11, Oostenrijk 3.18, Hongarije 3.85, Zwitserland 2.41, België 2.37, Zweden 2.53, Nederland 1.99.

Neem nu voor Indië desnoods het dubbele van het hoogste cijfer, dat voor Hongarije, dan zou men nog slechts een sterftepercent krijgen van 7.70. Dat in de Indische gevangnissen daarentegen bedraagt, zooals ik aantoonde, 13 percent, of bijna het dubbele; en het vierdubbele van de gewone percentage onder de Europeesche bevolkingen.

Deze toestand geldt voor alle gevangenen door elkaar, veroordeelden en preventieven, zwaar en licht veroordeelden, jeugdige en oude, verstokte boosdoeners, mannen en vrouwen. Want voor behoorlijke in-deelingen naarmate van ouderdom, sekse of schuld, hoezeer die ook bij reglement werd voorgeschreven, is in de meeste Indische gevangnissen geene sprake. Als het geboefte maar »opgeborgen» is — ziedaar de overweging, die voorheerscht. Jongelingen, die zich schuldig maken aan een of ander misdrijf, doet men samenscholen met schurken van professie, door welk vicieus stelsel men die jongens in korten tijd tot even groote gauwdieven opleidt. De opvolgende inspecteurs voor het gevangeniswezen zijn met genoeg goeden wil beziel, om verbetering aan te brengen, maar zij worden — evenals, trouwens, tegenwoordig alle hoogere Indische ambtenaren — ontmoedigd, doordat 90 percent van hunne voorstellen tot verbetering worden afgewezen wegens het eeuwigdurend motief: geen geld. Geen geld — omdat Nederland het heeft weggenomen!

Het sterftecijfer in de gevangnissen doet mij denken aan de openbare zorg voor de gezondheid in het algemeen.

Om te beginnen, de geneeskundige hulp voor de menschen.

Op eene bevolking van ruim vier millioen zielen telt Nederland nagenoeg 2000 geneesheeren — ongerekend de officieren van gezondheid bij leger en marine.

Op ruim zes malen meer zielen, verspreid over onevenredig grootere uitgestrektheid, die slechts bij uitzondering gemakkelijke, goedkope en snelle geneesmiddelen aanbiedt, zijn in Indië omstreeks 90 geneesheeren beschikbaar, waaronder slechts een 50tal, dat eene rijks-bezoldiging of toelage geniet.

Doch er zijn — hoor ik tegenwerpen — ook inlandsche geneeskundigen, zoogenaamde *dokters djawa*. Het lijkt er niet naar, dat dezen de bestaande leemte zouden aanvullen. Ik laat in 't midden, dat op het gehalte dezer quasi-geneeskundigen zeer veel is af te dingen, ook al weer door te karige bezoldiging en te geringe vooruitzichten. Maar hun aantal op zichzelf is buiten verhouding gering tegenover het bevolkingscijfer. Volgens den Regeerings-almanak telt de school voor

opleiding van inlandsche geneeskundigen een goede 50 leerlingen. Wat beteekent dit tegenover eene bevolking van 27 millioen zielen? Voor het cijfer der in functie zijnde dokters djawa geldt hetzelfde. Op de begrooting van 1883 was uitgetrokken *f* 38.460 voor 65 dokters djawa op Java en Madura, en *f* 24.900 voor 43 idem op de buitenbezittingen. Dat is voor Java, met zijne 20 millioen inwoners, één op de driehonderd duizend. Welk eene verhouding! *Minstens* voor elke afdeeling moest een dokter djawa beschikbaar zijn. Op Java en Madura zijn ongeveer 50.000 dorpen, verdeeld in 580 districten. In elk district behoorde een inlandsch dokter te zijn, met een salaris van *f* 75 's maands, waarvoor hij ook één of twee rijpaarden moet onderhouden. Tusschen dat als minimum benoodigd getal van 580 en het thans beschikbare van 65 is echter een afgrond, die wel nooit zal aangevuld worden.

Ook op het punt van geneeskundige hulp komt derhalve het contrast tusschen de hoge eischen, die de fiscus den ingezetenen stelt, en het weinige, dat de Regeering daarvoor den ingezetenen geeft, treffend aan het licht. Zoowel wat Europeanen als wat inlanders aangaat. Millioenen inlanders zijn geheel verstoken van behoorlijke geneeskundige hulp. Velen ziet men dan ook loopen met afzichtelijke wonden, ongeneeslijke kwalen. Ook Europeesche familiën in de binnenlanden moeten het dikwijls geheel stellen met de huis-apotheek. Wordt hun gezin bezocht door zware ziekten en willen zij bemide betrekkingen met de hulp der wetenschap aan den dood betwisten, dan moeten zij zich niet zelden financieel ruïneeren aan dokters-visites.

Dit alles geldt nog slechts gewone tijden. Breekt er eene epidemie uit, dan is de ramp niet te overzien. Duizenden en duizenden sterven dan, die behouden waren gebleven bij eene eenigszins voldoende openbare zorg voor de gezondheid. Algemeen en zeer verdiend is de ergernis geweest in de cholera-jaren 1831, 1832 en 1833 over de volslagen werkeloosheid der Regeering. Wat de heer 's Jacob aan populariteit nog mocht bezitten, is mede begraven in den grond, die onnoodig duizenden slachtoffers in zijn donkeren schoot heeft opgenomen. De plaatselijke besturen, residenten of adsistent-residenten deden op vele plaatsen, wat zij konden. Maar al hunne voorstellen aan de Regeering werden beantwoord met een *non possumus*, vanwege de kosten. Geene desinfectie-maatregelen, geene voorziening door hulp-hospitalen, niets in één woord van hetgeen in Europa van staatswege tegen epidemieën wordt gedaan. Evenals in de Europeesche middeleeuwen woedt nog thans in Nederlandsch-Oost-Indië eene epidemische ziekte ongestoord voort, de bevolking decimeerende. Eene cholera duurt dan ook in Indië 4 à 5 jaren. De besmettelijke kiemen der ziekte, op geenerlei wijze vernietigd wordende, tieren welig voort, worden in den regen-moesson door de natuur tijdelijk krachteloos gemaakt en vangen bij het invallen der droogte haar vernielingswerk met vernieuwde woede aan. Nog thans heerscht in Indië de cholera, die in 1831 is begonnen,

Zulk een toestand, onder eene zich noemende beschaafde regeering, is, in één woord, schandelijk. En zij vloeit uitsluitend voort — want men begrijpt, dat de heer 's Jacob, die een braaf mensch is, wel had *willen* handelen, indien hij had *kunnen* handelen, — uit de onthouding van financieele middelen, welker verdere, à outrance, doorgezette beknibbeling een Minister Heemskerk thans zegevierend durft aanvoeren als eene der eerste voorwaarden, den nieuwen landvoogd voor diens hooge benoeming gesteld!

Niet minder dan aan geneeskundige hulp voor de menschen heerscht in Indië gebrek aan die voor de overige dieren.

Ziehier hetgeen, volgens de begrooting van 1883, aan veeartsen in Indië wordt besteed:

7 Europeesche veeartsen	à f 2400—	f 16.800
12 inlandsche »	à f 420— »	5.040
Periodieke traktementsverhooging		» 14.000
		<u>f 35.840</u>

De veestapel in Indië is moeilijk te begrooten. Men bedenke echter, dat het land, met zijne 26 millioen bewoners, grootendeels van den landbouw leeft, en dat die landbouw zonder ploeg- en trekvee nergens kan gedreven worden.

Ieder zal dan gevoelen, dat een aantal van 7 behoorlijke en 12 hulp-doctoren voor zulk een veestapel een paskwil mag genoemd worden. Voor geval men het *niet* gevoelt, willen wij weder de Nederlandsche cijfers ernaast stellen.

Noord-Brabant telt 475.500 inwoners en 7 veeartsen — dus evenveel als geheel Indië met 26 millioen inwoners; namelijk veeartsen, die bekwaam zijn voor hunne taak; de inlanders toch mogen, door hunne mindere kennis en wegens hunne onachtzaamheid, hoogstens slechts voor halve gerekend worden.

Gelderland, met 476.000 inwoners, heeft 9 veeartsen.

Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland, met 1.738.000 inwoners, hebben 26 veeartsen.

Utrecht en Overijssel, met 476.000 inwoners, hebben 4 veeartsen.

Friesland en Terschelling, met 330.000 inwoners, hebben 7 veeartsen.

Groningen en Drente, met 378.000 inwoners, hebben 9 veeartsen.

Limburg eindelijk, met 242.000 inwoners, heeft 4 veeartsen.

Geheel Nederland derhalve, met 4.115.500 inwoners, telt 69 veeartsen; Indië, met 26 millioen inwoners (p. m. 20 millioen voor Java en Madura, 6 millioen voor de buitenbezittingen), telt 7 heele veeartsen en 12 halve. Deze cijfers spreken meer dan boeken.

In stede van 7 zal Indië behoefte hebben aan minstens 25 à 30 bekwame en goed betaalde Rijks-veeartsen. Het budget zou daardoor met een paar ton gouds jaarlijks bezwaard worden. Maar het thans ook hierin gevolgde beknibbel-stelsel komt ten slotte zeker nog duurder te staan. Ik zal niet zoo onbillijk zijn, al de millioenen, die aan de

veepest geofferd zijn, te schuiven op rekening der te kort komende veeartsen. Maar zooveel is zeker, dat de ramp, bij goede geneeskundige zorg, aanmerkelijk had kunnen beperkt worden. Evenals immer, wanneer in Indië de nood aan den man komt, heeft men voor de veepest kostbare en niet behoorlijk voorbereide maatregelen moeten nemen.

Ook in de *opleiding* van veeartsen wordt in Indië zoo goed als niet voorzien. In Nederland bestaat eene Rijksveeartsenijschool te Utrecht, uitgebreide kostbare gebouwen, met een directeur, zeven leeraren, drie assistenten en een prosector. Ziedaar eene behoorlijke bron, waaruit de veeartsenij-dienst voortdurend kan worden aangevuld. De veestapel in Indië is echter niet die in Nederland. Hij vereischt afzonderlijke studie. Met andere ziekten, met andere gegevens van klimaat en levenswijze heeft men hier rekening te houden. Een Indische veearts heeft daarom opleiding in Indië noodig. Dat begrijpt ook de Regeering. Maar geldsgebrek (700 millioen gingen in een vijftigtal jaren naar Nederland) dwingt ook hier weder, tot een hulpmiddeltje de toevlucht te nemen. Van eene opleidingsschool geene sprake. De Regeering heeft een paar jaren geleden besloten, aan elk der Ned. veeartsen, die in Indië werkzaam zijn, een paar jeugdige inlanders ter opleiding toe te voegen. Ziedaar onze Indische veeartsenijschool! Het is duidelijk, dat de proef mislukken moet, omdat de veeartsen, zullen zij behoorlijk dienst doen en zullen zij door particuliere praktijk hunne schrale bezoldiging (f 200 's maands) kunnen aanvullen, te weinig tijd overhouden, om den nog nagenoeg geheel onvoorbereiden kweekelingen het noodige onderwijs te geven. Het koloniaal verslag van 1831 zelf was wel zoo goed, te erkennen, dat de anderhalve veearts op Java de handen vol had, om de millioenen stuks vee te verzorgen.

De openbare zorg in Indië voor de gezondheid van mensch en dier is met het aangevoerde gekenschetst. Ik wil nog herinneren, dat ook van andere voorziening, door de moderne Staathuishoudkunde der overheid als een dure plicht voorgeschreven, in Indië geene sprake is. Geene zorg aldaar voor behoorlijken afvoer van faecale stoffen; met rioolstelsels houdt men er zich niet op; zelfs in groote steden werpt ieder zijn vuil ongehinderd in de groote rivieren, waaruit men straks weder zijn drinkwater put. Evenmin eene medische politie van overheidswege, geene »keuring van levensmiddelen” of wat dies meer zij. Van alle menschelijke rechten is den Indischen Staatsburger van Regeeringswege het onbekrompenst dit recht verzekerd: *het recht, om het tijdelijke met het eeuwige te verwisselen.*

Op ruimere schaal is de toepassing van dat treurige recht bevorderd

door den Atjeh-oorlog. En die oorlog is alweder zoowel in zijn oorsprong als in zijn langen duur het uitvloeisel van onthouding aan Indië der noodige financiële middelen.

Dat het tot den Atjeh-oorlog moest komen, was, zooals ieder weet, een gevolg van den onophoudelijken zeeroof en andere ongerechtigheden, door dien Staat bedreven. In 1824 hadden wij tegenover Engeland de verplichting op ons genomen, dien zeeroof te beteugelen, de veiligheid der zeevaart te verzekeren. Ten behoeve der batige sloten, die naar Nederland moesten worden gezonden, zijn de middelen, om aan die verplichting te voldoen, nooit met kracht aangewend. Schandelijk hebben wij onze eigene en andere vaartuigen door Atjeh en Co. laten uitplunderen. Wel is waar hadden wij ons tegenover Engeland verbonden, Atjeh tot rede te brengen, zonder het *iets van zijne onafhankelijkheid te doen verliezen*; maar was dat eene reden, om het vijftig jaren lang ongestoord het kwaad te laten bedrijven, waarvan wij juist de fnuiking hadden op ons genomen? Geen den minsten twijfel laat het toe, dat wij, om Nederland maar niet van zijne baten te berooven, alle vernederingen voor het oog van Europa ons hebben laten aanleunen, den ambtenaren, die op *handelen* aandrongen, antwoordende, »dat de eer en de waardigheid van het Gouvernement niet geacht konden worden bij dat alles (n.b. bij het plunderen van onze eigen schepen!) te lijden». Dat Atjeh door zulk eene zwakke houding onzerzijds overmoedig is geworden en thans een oorlog *à outrance* voert, is waarlijk niet te verwonderen.

Afgezien echter van de oorzaak is zeer zeker ook de lange duur van den krijg mede het gevolg der onvoldoende middelen. Ik wil hier den eindeloozen strijd over de beste wijze, om den oorlog te eindigen, niet weder oprakelen. Maar zeker is het, dat hij lang beëindigd kon zijn, zoo wij in staat waren geweest tot grooter ontwikkeling van krachten. Gebrek aan »mennekes», onvolledige toerusting hebben ook hier miljoenen schats en vele menschenlevens geëischt.

Hoe verder de »geest» van het leger te Atjeh opgewekt is gehouden door de honderderlei beknibbelingen, die daar werden toegepast, zou men van terugkeerende officieren in het breede kunnen vernemen. Ik wil slechts eenige staaltjes noemen. De verlichting om den Kraton werd op zekeren tijd tot op de helft verminderd; het gelukken van een overval des vijands op den passar was gedeeltelijk daarvan het gevolg. Aan officieren en soldaten zijn jarenlang geheel of gedeeltelijk de voordeelen in soldij, voeding en kleeding onthouden, die in oorlogstijd moeten worden toegekend, onder de leus, dat er vrede heerschte op Atjeh, niettegenstaande er dagelijks uitgetrokken en gevochten werd. Gevangenen zijn niet zelden ontsnapt, wijl in en om de gevangenis de noodige verlichting werd onthouden, aangezien de leveranciers De Lange en Co. den aannemingsprijs der petroleum hadden verhoogd. Op de benting te Samalangan, die in 1882 zoo duchtig

werd bestookt en zoo dapper verdedigd, verdubbelden de officieren uit eigen contributie de hoeveelheid petroleum, om genoeg lantarens te hebben, en die maatregel heeft veel bijgedragen, om de benting bij den heftigen September-aanval te redden. Van elektrische verlichting, door de Engelschen op de Egyptische kust o. a. met zoo gunstig gevolg gebruikt en die ook vooral bij de blokkade te Atjeh gewichtige diensten had kunnen bewijzen, is, althans tot voor korten tijd, nimmer sprake geweest; of zij nu hier of daar wordt gebruikt, weet ik niet. Eindelijk nog een voorbeeld der toepassing van het bezuinigingsstelsel op onze oorlogsammunitie, — ditmaal der marine — dat indertijd groote ergernis heeft gegeven.

Toen de kanonnen van 12 c.M. achterlaad, systeem Krupp, in Nederland en later in Indië werden ingevoerd, bezigde men bij de granaten, die uit die vuurmonden geschoten werden, eene schokbuis van Zwitsersch model, ten einde de springlading van het projectiel bij het doel te doen ontbranden. Evenwel bleek het spoedig, dat die buis veel te gevoelig was, om de granaat nabij het doel te verkrijgen. Die gevoeligheid van de buis zou tot de schromelijkste gevolgen aanleiding kunnen geven. Omstreeks 1877 werd het bezigen van die buis van Zwitsersch model dan ook in Holland afgekeurd en de aanwezige voorraad vernietigd. De buis werd vervangen door eene andere, uitgevonden door den officier van de artillerie Moorrees. Niettegenstaande men wist, dat de buis van Zwitsersch model door hare bijzondere gevoeligheid aanleiding kon geven tot de ernstigste ongelukken, werd toch voor de marineschepen in Indië, die met de kanonnen van 12 c.M. achterlaad gewapend waren, bepaald, dat de voorraad van die buizen, a. b. nog aanwezig, geleidelijk opgebruikt moest worden en door de buis Moorrees vervangen.

Het schroefstoomschip 4de klasse *Pontianak* vertoefde den 22sten Juni 1880 te Pakan Baroe, eene plaats aan de Atjehsche kust, tot zijn station behorende. Aldaar in den ochtend van dienzelfden dag met de kanonnen van 12 c.M. achterlaad vurende op Atjehneesche prauwen, werd in een dier kanonnen eene granaat met schokbuis van Zwitsersch model geplaatst. De konstabel, den aanzetter gebruikende, om het projectiel op zijne plaats te brengen, deed dit, zooals het behoorde, hetgeen toch niet verhinderde, dat de zoo gevoelige buis zelfs door dat aandrukken de springlading deed ontbranden, met dat gevolg, dat van den konstabel het ondergedeelte van den rechterarm werd weggeslagen door de achteruitspringende scherven van den bodem van de granaat, terwijl den luitenant ter zee tweede klasse, die zich mede achter het stuk bevond, de linkerarm werd weggeslagen en tevens op rechterarm en hand aanmerkelijke brandwonden toegebracht en alle haren op het gelaat verschroeid werden. In den bezaansmast, die bij het dek 35 c.M. diameter heeft, werden door twee scherven gaten van respectievelijk 8 en 7 c.M. diepte geslagen.

Aanteekening verdient nog, — voordat ik van Atjeh afstap — dat Nederland de kosten van den Atjeh-oorlog, thans zeker ver over de 100 millioen gulden beloopende, geheel door Indië heeft laten dragen en zelfs gedurende de eerste jaren van dien oorlog nog aanmerkelijke sommen, die van den Indischen dienst heetten over te blijven, naar Nederland zijn getrokken, als aansluiting bij de ontelbare millioenen, vroeger genaast; terwijl daarentegen Engeland, dat reeds lang geleden eene wet maakte, om te bepalen, dat geen cent van het door Britsch-Indië opgebrachte geld door het moederland ten eigen bate mag worden aangewend, als aandeel in den jongsten oorlog der kolonie met Afghanistan nog 4 millioen pd. st. uit eigen zak beschikbaar stelde. (Begrooting van Britsch-Indië voor het dienstjaar 1882/83.)

Van de tekortkomingen voor het Indisch krijgswezen, ook buiten Atjeh, zou ik nog vele bewijzen kunnen aanhalen. Algemeen bekend is het, dat, zoo gedurende den Atjeh-oorlog op Java of elders een belangrijke opstand uitbrak, door gebrek aan troepen geen schijn van mogelijkheid zou bestaan, om ons gezag te handhaven. Eene opleidingsinrichting voor officieren in Indië, eene militaire academie waaraan bepaalde behoefte bestaat, is zelfs nog niet in het verschiep. In de pupillenschool te Gombong werd in 1882 ontdekt het voortwoekeren van een schandelijk kwaad, gedeeltelijk het gevolg van gebrek aan gebouwen, dat de onmiddellijke afzending van een groot aantal pupillen naar de bataljons noodzakelijk maakte. Uitoefening van politie op de ree, behoorende tot de gewichtigste taak der marine in tijd van vrede, is onmogelijk, doordat te Batavia, Samarang en elders meestal gestationeerd zijn oude fregatten of onbruikbare kanonneerbooten. Kortom, ook op het gebied van oorlog en marine moet gevraagd worden: waar, Mijnheer Van Rees, zult gij in 's hemels naam de bezuinigingen aanbrengen, die gij den heer Heemskerck hebt toegezegd?

Ik heb nagenoeg ieder gebied van staatszorg afgehandeld. Veel bleef zonder twijfel nog door mij onaangeroerd. Geheel onvoldoende politie, zeeroof zelfs op Java's kust, gebrek aan personeel en te lage bezoldiging bij de posterijen, gemis aan telegraphische verbinding (Atjeh, waar wij sedert 12 jaren oorlog voeren, is nog niet met Batavia electrisch verbonden!), verval van openbare gebouwen, onvoldoende ziekenhuizen — waar zou ik eindigen, indien ik alles wilde opsommen! Dat aan inrichtingen voor kunst of vermaak, rijks- of gemeentelijke museums, bibliotheken, subsidiën aan opera's of dergelijke in Indië niet wordt gedaan, behoeft nauwelijks vermeld.

Gemeentelijke of provinciale voorzieningen vullen hetgeen door de hooge regeering wordt onthouden, niet aan, want gemeentelijke of provinciale besturen bestaan eenvoudig niet. De kleinste uitgave voor de meest afgelegen plaats in de binnenlanden moet worden verkregen van Batavia, over Den Haag heen. Toen in 1881 Soerabaia eindelijk gasverlichting zou krijgen, was er twee jaren lang gedongen tusschen

den Resident, Buitenzorg en Den Haag, zoodat van de noodige 700 lantaarns ten slotte een goede 400 werden verkregen!

Ik durf, alles samengevat, de plechtige verzekering geven, dat in Indië geen enkele tak van staatszorg bezuiniging toelaat; dat integendeel nagenoeg alle (het onderwijs is nog de best behartigde) verkeerden in den meest ergerlijken toestand van veronachtzaming.

De vraag is gerechtvaardigd. De begrooting wijst een aanzienlijk tekort aan. De uitgaven kunnen niet met zekerheid gezegd worden, in de eerste jaren te zullen verminderen. Er moet dus of minder geld worden uitgegeven, of meer geld worden ingebracht langs een anderen weg dan vermeerdering van belastingen.

Welnu, ik aarzel niet, den laatsten weg den eenigen te noemen, waarlangs Indië nog te redden is. Ik vraag mij zelfs met verwondering af, hoe het mogelijk kan zijn, dat zelfs van de bekwaamste mannen de oogen voor die waarheid niet opengaan. Is dan ten onzent geen energiek optreden meer mogelijk? Kunnen geene mannen meer opstaan als Van den Bosch, die in grooten nood weten te handelen? Zijn cultuurstelsel is eene uitgebrande pit, maar krachtig was de gedachte en de hand, die de oorspronkelijke vlam ontstak.

Welnu, ook thans kan met angstig vasthouden of met onwaardige hulpmiddeltjes geene uitkomst meer worden verkregen; ook thans zal men Indië niet meer uit zijn verval opheffen, door telken male de natie te sussen met de verzekering, dat er nu eens een Landvoogd wordt gezonden, die zal weten te vereenigen; allermint ook zal thans nog het verbroken evenwicht zijn te herstellen, door met goochelaarsbehendigheid kleine eischen van den dagelijkschen dienst te escamoteeren en daardoor enkele duizend guldens uit te sparen.

Indië moet gered worden, door het in de gelegenheid te stellen, zijne eigen rijkdommen te oogsten. Er zijn menschen, die armoedig en onbeteekenend sterven, doch als genieën zouden hebben geschitterd, zoo een weinig geld ware besteed, om hunne aangeboren talenten te ontwikkelen. Dezen verstikkingsdood dreigt men Indië te doen ondergaan. De stem daartegen te verheffen, staat gelijk met het prediken tegen misdaad. Wel verre van te bezuinigen, moeten kapitalen aangewend worden, om Indië op te heffen.

Nederland, dat sedert de invoering van het cultuurstelsel, naar zuinige berekening en na aftrek van het ten behoeve van Indië voorgeschotene, 700 millioen, d. i. ongeveer 14 millioen jaarlijks uit de kolonie heeft weggesleept; dat dit jaarlijksche saldo van 14 millioen op den Indischen dienst stelselmatig heeft verkregen, door nagenoeg alles, wat noodig was, om daarginds de natuurlijke rijkdommen te ontwikkelen, te onthouden, — Nederland moet thans het kwaad herstellen, dat het zelf heeft gebrouwen. Ik wil geene teruggave van het ontnomen geld — dit zou van den bij uitstek den mammon aanbiddenden, landgenoot te

veel geveerd zijn. Ik wensch, dat Nederland niet zijne beurs, maar slechts zijn naam, zijn krediet leene.

Men sluite voor Indië eene leening, waarvan de rente-betaling en aflossing worden gegarandeerd door Nederland. Men herstelle daaruit, om te beginnen, het deficit van 30 millioen. Oogenblikkelijk vange men verder aan, met ongeëvenaarde energie de uitgebreide velden, die nog renteloos liggen, vruchtbaar te maken door irrigatie; men make de rivieren bevaarbaar door normalisatie; men zette den bouw van spoorwegen met groote kracht door; men passe de uitgifte van gronden voor particulieren landbouw toe met tot heden ongekende vrijgevigheid; men verbeter de gouvernementslandbouw, d. i. de koffie-productie, door hetzij deze aan particulieren te verhuren, hetzij ambtenaren aan te stellen, die men bij de winsten interesseert, met bepaalde opdracht, om de koffie-productie en bereiding te doen plaats hebben met dezelfde zorg, als daaraan op particuliere ondernemingen wordt besteed; men ontginne kolenmijnen op Sumatra en Borneo, zoeken de overige rijkdommen van den grond op de buitenbezittingen en bevordere met de noodige voordeelen voor den Staat alle particuliere ondernemingen, hetzelfde ten doel hebbende; men make aan den Atjeh-oorlog een einde door verpletterende krachtsontwikkeling, gedeeltelijk te verkrijgen door opheffing van de grondwettelijke bepaling, dat geene miliciens van het Nederlandsche leger mogen worden gezonden naar dat in Indië.

Ziedaar een schema van de gedragslijn, die ik voor Indië zou wenschen gevolgd te zien. Tot het geheele bedrag van de som, benoodigd voor de vereffening van het deficit en den eersten aanleg der werken tot productiefmaking van den nog slapenden bodem, zou moeten geleend worden. Ik stel voorloopig eene leening van 100 millioen. Dit klinkt onrustbarend; nauwelijks behoeft echter gezegd, dat het veroutrustende slechts in schijn bestaat. Britsch-Indië heeft, zooals de begrooting voor 1882/83 aanwees, thans eene zelfstandige staatsschuld van 1500 millioen ropijen. Toch hebben noch de heer John Urachy, noch zijn opvolger Majoor Baring (die de bedoelde begrooting indiende), noch eenige andere Britsch-Indische minister van financiën daarom één slapeloozen nacht doorgebracht. Integendeel, de financiën der Engelsche kolonie verkeerden in volslagen welstand. De begrooting van den heer Baring, zooals alle Britsch-Indische begrootingen — (de Engelsche kolonie heeft, zooals het behoort, te Calcutta een zelfstandig bestuur, wetgevenden raad, ministers, de drie laatste jaren samenvattend, n.l. het finaal afgesloten dienstjaar (*accounts*), den loopenden dienst (*regular estimates*) en de eigenlijke begrooting (*budget estimates*), — die begrooting sluit voor de jaren 1880—82 met een batig saldo van 2850000 ropijen.

Inderdaad mag het, evenals alles, wat voor N.-Indië gedaan wordt, klein en bekrompen heeten, dat angstvallig wordt vermeden, eene Indische Staatsschuld te scheppen. Dat de groote uitgaven voor wer-

ken, die voornamelijk den naneef ten goede komen, ook door den naneef grootendeels moeten bekostigd worden in den vorm van rente van leeningen, die gezonde staathuishoudkundige regel, overal elders gehuldigd, wordt voor Indië weder ter zijde gezet. Hetgeen dan nog gedaan is aan publieke werken, werd uitgetrokken op de gewone begrootingen. Ik betreur dat van de eene zijde niet, wijl groot gevaar bestaat, dat, zoo die werken uit buitengewone middelen waren bekostigd, het daardoor op de gewone middelen meer vrijkomende als een bijzonder meevallertje naar Nederland zou zijn verhuisd. Maar aan de andere zijde mag, nu de nood *gebiedt* te handelen, aan de verouderde vrees, aan het kruidje roer-mij-niet-stelsel, niet langer worden vastgehouden.

De rente-quaestie zal in de eerste jaren eenige moeilijkheid geven, geenszins echter eene onoverkomelijke. Stel, dat voorloopig op de begrooting moet worden uitgetrokken eene som van vijf millioen voor rentebetaling. Op eene begrooting van 100 à 130 millioen is dit geen cijfer, dat onrust kan baren. Enkele der bovengenoemde uitgaven zouden echter reeds terstond hare vermeerdering van inkomsten medebrengen, zooals b.v. die van den aanleg van spoorwegen, tot verbetering van de gouvernements-koffieteel, die thans wellicht slechts de helft opbrengt van hetgeen zij zou *kunnen* rendeeren, tot ruimere uitgifte van gronden van den particulieren landbouw. De post voor rentebetaling op de begrooting zou met een en ander waarschijnlijk kunnen worden gedekt. Doch laat er, in de eerste jaren, een klein verschil overblijven; nemen wij tevens aan, dat Atjeh, ook bij grootere krachtsontwikkeling, voorloopig nog niet tot beterschap zou neigen, de koffie niet in prijs zal stijgen. In dat geval zal Nederland gedurende twee à drie jaren Indië een voorschot moeten doen voor de betaling der rente zijner Staatsschuld. Laat dit voorschot hoogstens tot 15 à 20 millioen klimmen.

Ziedaar dan alles, wat van Nederland wordt geveerd, in vergelding van talloze millioenen, waaruit het jarenlang zijne spoorwegen, zijne kanalen, zijne schulddelging betaald heeft. Ik heb hier bij de hand een lijstje der overschotten van Indische diensten, die in 25 jaren naar Nederland zijn gezonden, uitgedrukt in millioenen:

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.
1850	87.8 mill.	71.8	15.4
1851	88.2 »	73.1	15.1
1852	95.9 »	74.0	21.9
1853	100.1 »	71.1	29.0
1854	97.2 »	75.4	21.8
1855	103.0 »	77.4	21.8
1856	117.0 »	80.1	36.9
1857	129.3 »	84.7	44.6
1858	123.7 »	88.6	35.1

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.
1859	123.6	» 92.6	30.0
1860	126.5	» 97.6	28.9
1861	128.1	» 97.8	26.5
1862	136.4	» 97.5	38.9
1863	132.3	» 102.3	80.0
1864	131.0	» 96.1	34.9
1865	132.4	» 101.5	30.9
1866	129.8	» 107.5	30.9
1867	122.0	» 94.5	27.5
1868	115.2	» 97.4	17.7
1869	115.3	» 100.8	14.5
1870	123.4	» 105.0	18.4
1871	135.7	» 106.1	29.6
1872	131.4	» 110.1	20.3
1873	134.1	» 121.8	12.3
1874	143.9	» 127.2	16.7

Deze lijst, die reeds een totaal geeft van 639 millioen, loopt slechts over 25 jaren. Nederland heeft echter meer genoten; de batige saldo's en bijdragen begonnen reeds spoedig na de invoering van het cultuurstelsel van 1830. De zeer nauwkeurige oud-Minister De Waal berekent in zijne financieele aantekeningen het *netto* voordeel, door Nederland sedert 1830 uit Indië getrokken, zoo ik mij wel herinner, op 700 millioen. In ruil daarvoor wordt nu slechts gevraagd een onbeduidend voorschot, dat Indië na enkele jaren met kapitaal en interest zou terugbetalen. Want zoodra het tot vruchtbaarmaking van den grond bestede geld rente zou gaan afwerpen, — ik heb boven met vertrouwde cijfers uiteengezet, welke prachtige resultaten daaromtrent zijn te wachten, — zou de Indische begrooting weder ruime batige saldo's gaan aanwijken.

Ik behoef niet te zeggen, dat Nederland, zoodra die baten weder zouden beginnen te vloeien, ze, volgens mijne bedoeling, niet meer zou mogen naasten. Alle verbetering der Indische financiën mag mijnentwege worden nagelaten, zoo zij zou moeten strekken, om de koe opnieuw melk te doen geven niet ten behoeve van het eigen huis maar ten bate van een vreemd gezin. Dan toch zou zij slechts strekken, om de ketterij te bestendigen, die in onzen tijd van rechtsontwikkeling bij geen beschaafd volk meer mogelijk moest zijn, dat privaat recht mag worden verward met publiek recht; dat het eene land en volk eene rentegevende *bezitting* zou mogen zijn van een ander land en volk; dat niet integendeel een meer beschaafde Staat een minder beschaafden zijne heerschappij slechts onder deze voorwaarde mag opdringen, dat het aldus gevoerd bestuur tot uitsluitend doel zal hebben, den tijdelijk onderworpen Staat met al de hem ten dienste staande middelen tot welvaart te brengen. Een volk te onderwerpen uit

winstbejag, is eene middeleeuwsche leer. Toen trok de Europeesche vorst persoonlijke inkomsten uit zijn bestuur. Zijn land was hem eene groote landbouw-onderneming, zijn volk eene belasting-fabriek. Die zienswijze heeft uitgediend. Een Koning of ander regeeringshoofd wordt thans betaald voor de door hem bewezen diensten en tot het ophouden van zijn rang; den minsten penning der Staatsinkomsten mag hij zich daarbuiten niet toekennen. Welnu, wat b.v. Z. M. Willem III voor Nederland is, dat is Nederland over Indië. Het is Koning over, geen bezitter van Insulinde. Het mag regeeren, niet exploiteeren. Slechts wat het voor Indië betaald heeft, ook om zijn rang als koloniale mogendheid op te houden (volgens den heer De Waal ± 3 millioen 's jaars), mag het terugnemen. Verder is iedere cent, aan Indië onttrokken, — om een euphemisme voor een hard klinkend woord te gebruiken — onrechtmatig verkregen eigendom.

Ik wil niet zoover gaan, op grond dezer eenige gezonde leer, door Engeland reeds vele jaren lang tegenover zijn Indië gehuldigd, teruggave der genoten millioenen als eisch van billijkheid te stellen. De dwalingen van het verleden moeten met den mantel der liefde worden bedekt. Maar zweren wij ze, in naam van al wie het vaderland liefheeft, af voor de toekomst! Want geen volk zal op den duur zijne zelfstandige plaats te midden der volken kunnen bewaren, dat met kortzichtige inheligheid blijft drijven op onrechtmatig verkregen eigendommen; dat anderen voor zich laat arbeiden in stede van zelf de handen uit de mouw te steken; dat eindelijk door deze jarenlang voortgezette vadzigheid de energie heeft verloren, om zelfs tot behoud van het aldus misbruikte land iets krachtigers te ondernemen dan het jaarlijks uitspreken en aanhooren van beuzelpraatjes over onoorbare vermeerdering van middelen of kinderachtige bezuiniging.

Utrecht, 6 Februari 1884.

Mr. P. BROOSHOOFT.

niet filmen